Miscel·lània Cerverina 17 (2004) 67-126

Escultura a l'església cerverina de Santa Maria entre 1500 i 1750

Joan Yeguas i Gassó

L'església de Santa Maria, sovint anomenada com la "major" de la ciutat de Cervera, és una joia de l'arquitectura gòtica (segles XIV-XV). Però el temple va tenir reformes i afegiments en els segles posteriors, com va passar amb la majoria d'esglésies del món cristià. En molts casos, aquestes obres ulteriors a l'època del romànic han estat eliminades, sobretot les del període modern. L'art del Renaixement i del Barroc ha sofert l'extermini derivat de les revoltes antireligioses del 1936 i, després, de les restauracions amb criteris massa puristes i simplistes. El present article pretén fer una anàlisi de totes les obres escultòriques dels segles XVI, XVII i XVIII de què tenim notícia que es realitzaren per a l'església cerverina.*

Segle XVI

L'activitat de la nissaga dels Guerau (1516-1568)

L'any 1516 trobem Joan Guerau, fuster cerverí, realitzant cinquanta noves cadires per al cor de l'església de Santa Maria, i les havia de fer similars a les del cor de Montserrat.[1] El cor que es posa com a model, el de l'església abacial montserratina, fou executat en dues fases: la primera fou a final del segle XV, on hi hauria intervingut Joan Puigverd, fuster barceloní, el qual el 1496 contractava la realització de quaranta cadires per al cor de l'església, avui cate-

* Abreviatures: AHCC (Arxiu Històric Comarcal de Cervera), AHCT (Arxiu Històric Comarcal de Tàrrega), APTa (Arxiu Parroquial de Tàrrega). Vull expressar el meu agraïment a Carme Bergés, directora del Museu Comarcal de Cervera, per les facilitats ofertes en l'estudi de diferents obres que es custodien en el dit museu.

[1] Agustí DURAN I SANPERE, *Llibre de Cervera*, 1972, (edició consultada: Curial, Barcelona, 1977), pàg. 478-479; Josep Maria LLOBET PORTELLA, *Art cerverí del segle XVI*, Virgili i Pagès, Lleida, 1990, pàg. 23.

dral, de Solsona, i les havia de fer "*a manera del cor que és stat fet a Nostra Dona de Montserrat*"; la segona fou entre 1510 i 1511, quan l'entretallador Joan Troch, més conegut com Joan de Brussel·les, rebia diferents pagaments per les "*cadiras del cor... ço es XXIIII cadiras baxas e duas altas*".[2] Potser Joan Guerau havia feinejat a Montserrat, com a col·laborador o aprenent, ja sigui de Joan Puigverd o de Joan de Brussel·les. Amb tot, aquest Joan Guerau, fuster de Cervera, és el mateix que el 1526 feinejava al castell d'Arbeca (les Garrigues), al servei del duc Ferran de Cardona.[3]

Entre 1537 i 1541, Bartomeu Guerau, de parentesc incert amb relació a l'esmentat Joan Guerau, però també esmentat com a fuster cerverí, rebia diners per a l'execució del retaule de la Mare de Déu de la Pietat, situat a l'església de Santa Maria de Cervera; en concret havia fet les imatges de Déu pare, sant Joan i un bastiment "a la romana". També per a l'església major cerverina, el 1543, Bartomeu Guerau realitzava l'estructura del retaule de sant Joan Baptista i sant Eloi (fig. 1), encarregat per la confraria del mateix nom, de la qual era membre el fuster des de l'any 1529, una peça amb les columnes "monstruosas" que esmenta el tractadista Sagredo; la imatge exempta de sant Joan fou encarregada a l'escultor castellà Jeroni Batista, per la qual el 1538 rebia 14 lliures i 8 sous. Sobre Bartomeu Guerau tenim constància que el 1540 nomenava procurador, per tal de cobrar una quantiat que li devien els jurats de la vila de Santpedor (el Bages), i el 1548 realitzava un retaule de fusta per a la capella de la Paeria cerverina. Pel que fa a Jeroni Batista, el 1548 feia una creu de pedra que havia d'anar al portal nou de Cervera.[4]

El 1560, Magí Guerau, fuster de Cervera, fill del fuster Bartomeu Guerau i Maria, contractava amb els obrers de l'església de Santa Maria la construcció d'uns respatllers en fusta d'àlber per als bancs dels paers, que s'havien de fer com els respatllers dels bancs dels capellans. En data indeterminada del 1570, Magí Guerau cobrava 24 lliures i 10 sous per haver fet la coberta de fusta per a

[2] Antoni LLORENS "El cor gòtic a l'església vella de Montserrat i el de la catedral de Solsona", a *Analecta Montserratensia*, IX, Montserrat, 1962, pàg. 79-81; Francesc Xavier ALTÉS I AGUILÓ, "Argenteria, brodaria i tapisseria a la sagristia de Montserrat l'any 1586", a *Studia Monastica*, 35, Montserrat, 1993, pàg. 179.

[3] Romeu de la Vall d'Aldefi (pseudònim de Sanç CAPDEVILA I FELIP), "Notes històriques d'Arbeca. Els obrers del castell al segle XVI", a *L'Escut*, 21, Arbeca, 1924 (15 maig), pàg. 2.

[4] A. DURAN I SANPERE, *Llibre de Cervera*... (op. cit.), pàg. 255, 462 i 468; J. M. LLOBET PORTELLA, *Art cerverí del segle*... (op. cit.), pàg. 23, 58-61 i 70.



Fig. 1.- Bartomeu Guerau, estructura del retaule de sant Joan Baptista i sant Eloi, 1543. Cervera, Museu Comarcal. (Foto: Carme Bergés, Museu Comarcal).

la pica baptismal del mestre Jacques, que després esmentem. Magí Guerau va signar capítols matrimonials amb la seva muller Caterina l'any 1559. L'1 de gener del 1568, Maciana Marco posava el seu fill, Jaume, al servei del mestre Magí Guerau, amb la finalitat que durant cinc anys pogués aprendre "*l'ofici de*

fuster o imaginaire", i en acabar el període rebria la quantitat de 10 lliures.[5]

La pica baptismal del mestre Jacques (1567-1568)

La pica d'aigües baptismals conservada a l'església parroquial de Santa Maria fou executada per *mestre Jacques*, única obra del segle XVI conservada al temple (fig. 2-3). L'escultor va cobrar 51 lliures i 4 sous, segons Llobet Portella, entre els anys 1567 i 1568, fet que coincideix amb la data 1568 inscrita, que sosté una figura, tot i que Duran Sanpere fa esment als anys 1557 i 1558. Es tracta d'una obra en pedra, de les pedreres del Talladell (municipi de Tàrrega, l'Urgell), que antigament estava sota el cor de l'església, en un lloc on podia ser poc observada, fins que als anys 60-70 del segle XX fou instal·lada en una capella lateral del temple.[6]

La pica està profusament ornamentada amb motius "a la romana". La part superior de la tassa està concebuda a manera d'entaulament, amb tres cossos decorats de dalt a baix: fulles d'acant, ones (motiu molt freqüent en elements arquitectònics, com la llinda de la desapareguda casa Gralla de Barcelona) i oves. Al centre hi ha un fris en relleu amb caps d'àngel sobre decoracions grotesques. I a la part baixa trobem una superfície gallonada, amb garlandes que pengen de cinc mascarons, sobre els quals trobem els quatre evangelistes i santa Tecla, amb l'epigrafia S(anta) TECLA. Com a base, hi ha tres figures d'atlants ajupits, que sostenen la tassa a les espatlles. Un dels atlants porta una cartel·la amb el símbol heràldic de Cervera, un cérvol, i la inscripció amb la data 1568. El model dels atlants de la pica cerverina remet, clarament, als sers monstruosos (una mena d'esfinxs marines) que suporten el sarcòfag de Ramon de Cardona, en la tomba que féu el napolità Giovanni da Nola per al convent de Bellpuig (1523-1528); un dels pocs elements formals del sepulcre que foren agafats en préstec pels escultors catalans de la segona meitat del segle XVI.[7]

[5] J. M. LLOBET PORTELLA, *Art cerverí del segle...* (op. cit.), pàg. 23-24 i 47. Sobre l'activitat del cerverí Jaume Marco (o Marcó) a Manresa a la dècada dels anys 80 del segle XVI, vegeu: Joaquim SARRET ARBÓS, *Art i artistes manresans*, Centre Excursionista Comarca de Bages, Manresa, 1916, pàg. 57-59.

[6] A. DURAN I SANPERE, *Llibre de Cervera...* (op. cit.), pàg. 155-156; J. M. LLOBET PORTELLA, *Art cerverí del segle...* (op. cit.), pàg. 70-71.

[7] Joan YEGUAS I GASSÓ, *L'escultura a Catalunya entre 1490 i 1575. De la tradició medieval a la difusió i consolidació de les formes «a la romana»*, Universitat de Barcelona, Barcelona, 2001, (col·lecció de tesis doctorals microfitxades, núm. 3.892), pàg. 712-713; Joan YEGUAS I GASSÓ, "La tomba del vicerè Ramon de



Fig. 3.- Mestre Jacques, sant Lluc assegut sobre un mascaró, 1567-1568. Cervera, església de Santa Maria. (Foto: Jordi Prat).



Fig. 2.- Mestre Jacques, pica baptismal, 1567-1568. Cervera, església de Santa Maria. (Foto: Jordi Prat).

Pel que fa a la identificació de mestre Jacques, és un pèl arriscada. Garriga proposava que el mestre Jacques era el mateix que l'any 1537 havia col·laborat amb l'escultor Martí Díez de Liatzasolo en el retaule major de l'església de Sants Just i Pastor a Barcelona.[8] Tot i que després, el propi Garriga va rectificar, amb encert, al relacionar aquest "mestre Jacques", vinculat a Díez de Liatzasolo, amb un altre imaginaire anomenat Jacques Bruna, natural de Brussel·les, que el 1546 havia contractat l'estructura i talla d'un retaule a Sant Vicenç de Malla (Osona).[9] D'artífexs anomenats Jacques, relacionats amb l'escultura o l'art del picapedrer, n'hi ha uns quants, sobretot si tenim en compte l'enorme emigració occitana, borgonyona i d'altres parts del territori francès, que hi va haver durant el segle XVI vers Catalunya. Entre altres exemples, el 1543 trobem l'imaginaire Jaume Caldoliver, afincat a Barcelona, que en un pagament per les figures de l'orgue de la catedral de Vic (Osona), apareix esmentat com a "mestre Jacques"; o el 1548 trobem l'equip del mestre Jacques Lerault treballant a la creu de la Desaparició al santuari del Miracle (municipi de Riner, el Solsonès).[10]

Altres obres menors

El 4 de desembre de 1512, el consell municipal de Cervera va decidir encarregar una pica d'aigua beneita a Joan Barrufet, mestre de cases, per a l'església de Santa Maria. L'obra, després de diversos canvis de lloc, es conserva al costat del portam de sant Martí de l'esmentada església. La pica té representades cinc imatges, una de les quals és l'au fènix que porta una inscripció amb el nom de l'artífex: BARUFET (fig. 4).

El 17 de març de 1513, el consell municipal autoritzava els ciutadans de Cervera perquè ajudessin en la despesa de la fàbrica d'un parell d'imatges,

Cardona, opera de Giovanni da Nola (1523-1528). Il suo trasferimento, e l'influsso nella scultura de Catalogna", a *Napoli Nobilissima*, en premsa.

[8] Joaquim GARRIGA (amb la col·laboració de Marià CARBONELL), *L'art del Renaixement. Segle XVI*, (Història de l'art català, IV), 1986, (edició consultada: Edicions 62, Barcelona, 1994), pàg. 116.

[9] Joaquim GARRIGA I RIERA, "Cat. 18. Pietro Paolo de Montalbergo. Retaule de Sant Vicenç de Malla. Oració de Jesús a Getsemaní", a Joan BOSCH BALLBONA - Joaquim GARRIGA, *De Flandes a Itàlia. El canvi de model en la pintura catalana del segle XVI: el bisbat de Girona*, (Catàleg de l'exposició. Girona, novembre 1998 - abril 1999), Museu d'Art de Girona, Girona, 1998, pàg. 125.

[10] J. YEGUAS, *L'escultura a Catalunya entre...* (op. cit.), pàg. 595; Joan YEGUAS, "Creu de la Desaparició. Taller de Jacques Lerault (atribució)", *Museu Diocesà i Comarcal de Solsona. Renaixement i Barroc*, en premsa.



Fig. 4.- Joan Barrufet, pica d'aigua beneita, 1512. Cervera, església de Santa Maria. (Foto: Jordi Prat).

sant Gabriel i sant Rafael, que s'havien de situar als extrems de les reixes que hi havia davant de l'altar major a l'església de Santa Maria; de pas, la llicència també incloïa qualsevol contribució per fer retaules i tabernacles necessaris per a les misses.[11]

Segle XVII

El retaule major: Francesc i Jaume Rubió, Miquel Rubiol i Claudi Perret (1596-1603)

A final del segle XVI, el 27 de març del 1595, el consell de la Vint-i-quatrena de la ciutat de Cervera, donava curs a la proposta de fabricar un nou retaule major, pel qual s'havien de buscar els mestres adients per tirar endevant el projecte, sota una prèvia presentació de traces. Quasi al cap d'un any, el 25 de febrer del 1596, se signava el contracte entre els representants de la vila i Francesc Rubió, imaginaire de Moià (el Bages), per un preu de 2.500 lliures.[12]

[11] J. M. LLOBET PORTELLA, *Art cerverí del segle...* (op. cit.), pàg. 56 i 68-69.
[12] J. M. LLOBET PORTELLA, *Art cerverí del segle...* (op. cit.), pàg. 63-64.

Només tres dies abans, el 22 de febrer del mateix 1596, Francesc Rubió, juntament amb el seu fill Jaume, signen un acord amb Miquel Rubiol i Claudi Perret per contractar plegats el retaule pel dit preu de 2.500 lliures, fins al punt de dividir-se la feina en tres parts: una per a la família Rubió, una per a Rubiol i una altra per a Perret; Rubiol i Perret farien el sagrari, i es repartirien 1.100 lliures; les restants 1.400 lliures serien per als Rubió.[13]

La feina de l'escultor és una activitat econòmica com qualsevol altra, per tant, en els tallers trobem les figures de l'empresari, el soci o el col·laborador contractat. Sovint, aquestes tàctiques s'amagaven als ulls d'una comunitat que feia un esforç econòmic, i més quan l'obra en qüestió era de caire pietós. Per això, Francesc Rubió deuria portar el seu fill, però ocultaria el pacte amb Rubiol i Perret, almenys fins al 27 d'abril del 1597, quan manifesta davant dels paers de Cervera i els obrers de l'església que no podien anar més ràpid en la confecció del retaule major, perquè no tenien prou ajudants amb les quantitats pactades. Els obrers responen donant-los 300 lliures. Només tres mesos i mig després, el 8 d'agost del 1597, consta la signatura d'una àpoca per part de Miquel Rubiol, a satisfacció del segon pagament per la fàbrica del retaule major, per la quantitat de 70 lliures; més tard, el 18 de febrer del 1598, Rubiol feia una acta de deute a la vila per 20 lliures, i el 15 d'abril del 1598, Claudi Perret també extén una àpoca de 46 lliures a la vila per l'obra del retaule. El 6 de juny del 1598 hi ha altra àpoca, signada conjuntament entre Rubiol i Perret.[14]

El 21 d'octubre del 1598 començava el muntatge del pedestal del retaule. Tot i això, sembla que l'obra no avançava, ja que el 1601, el consell municipal acorda prendre mesures. Amb tot, el projecte no deuria estar gaire clar, ja que el 7 de febrer del 1602 els artistes pregunten, a les autoritats cerverines, sobre les figures que calia posar al sagrari; la resposta fou la representació dels dotze apòstols en el sagrari. Una notícia del 23 d'octubre del 1602, per la qual sabem que la ciutat de Cervera encarrega a dos fusters, Pere Fabregat i Pere Puig, la tasca de posar "*lo retaule vell tras del nou*", ens podria fer creure que l'obra estaria enllestida, però cal recordar que el retaule nou tenia col·locat el pedestal de pedra des del 1598.[15]

[13] Joan BOSCH I BALLBONA, *Els Agustí Pujol i l'escultura a la Catalunya del seu temps (1580-1623)*, Universitat de Barcelona, 1994, (tesi doctoral inèdita), vol. I, pàg. 312-313.

[14] J. BOSCH I BALLBONA, *Els Agustí Pujol i l'escultura...* (op. cit.), pàg. 455.

[15] J. M. LLOBET PORTELLA, *Art cerverí del segle...* (op. cit.), pàg. 64-65; J. BOSCH BALLBONA, *Els Agustí Pujol i l'escultura...* (op. cit.), pàg. 455-456.

El 10 de juny del 1603, Francesc Rubió i Miquel Rubiol comunicaren al consell municipal que tindrien el retaule acabat a final de mes, per tant, calia procedir a nomenar els perits que havien de visurar l'obra. La visura fou realitzada entre els últims dies de setembre i els primers d'octubre del mateix 1603, i va anar a càrrec d'Andrea Fortunato de Peregrinis, per part de la vila; Pau Fornés, nomenat pels mestres del retaule, i Josep Ferrer, de Santa Coloma de Queralt (la Conca de Barberà), elegit de comú consentiment. Els perits determinaren que encara faltaven quatre figures exemptes per acabar, entre les quals hi havia les imatges de sant Roc, sant Miquel i sant Cristòfor. Finalment, el 24 de desembre del 1603, el consell municipal donava per bona l'obra del retaule, i decidia que els escultors cobressin la darrera quantitat, en concepte d'acompliment dels pactes; el gener del 1604 la ciutat encara va satisfer 30 lliures als mestres com a gratificació dels serveis prestats. La consagració del retaule va tenir lloc el 18 de juny del 1605, a càrrec de Lluís Sanç, primer bisbe de Solsona.[16]

Segons Llobet Portella, després d'haver examinat les notes del mestre racional, o sigui, els pagaments, l'obra va significar una despesa total de 4.162 lliures, 17 sous i 6 diners. La quantitat surt de la suma de tres conceptes: treball dels escultors o 2.500 lliures estipulades al contracte; materials i altres despeses, 1.632 lliures, 17 sous i 6 diners, i la gratificació final de 30 lliures. Habitualment els contractes entre promotor i artista fixen una quantitat, la qual inclou la mà d'obra i el material, fet que no s'hauria complert en aquest cas, a tenor de la documentació. Pel que fa als materials, la pedra del pedestal procedia del Talladell (municipi de Tàrrega, l'Urgell), i la fusta era de variades procedències: la Segarra (Torrefeta, Hostafrancs, Mont-roig de Segarra i Sanaüja), l'Urgell (Verdú i Ciutadilla), la Conca de Barberà (Vallfogona de Riucorb), l'Anoia (Argençola i Veciana) i Osona (Vic).[17]

Del retaule només se'n conserven fragments: un parell d'estípits i un escut heràldic. Els estípits són unes pilastres de pedra amb la part inferior més prima que la superior, sovint se les mal anomena cariàtides (simple estàtua de dona usada com a columna), que l'any 1787 es van aprofitar a la façana de l'església cerverina de Sant Antoni (fig. 5-7). Aquest estípits estan decorats: a la part superior per un bust femení, amb capitell jònic al cap; i a la part inferior per un

[16] A. DURAN I SANPERE, *Llibre de Cervera*... (op. cit.), pàg. 139, 146 i 458; J. M. LLOBET PORTELLA, *Art cerverí del segle*... (op. cit.), pàg. 65-66; J. BOSCH BALLBONA, *Els Agustí Pujol i l'escultura*... (op. cit.), pàg. 282, 313 i 455-456.

[17] J. M. LLOBET PORTELLA, *Art cerverí del segle*... (op. cit.), pàg. 66-67.

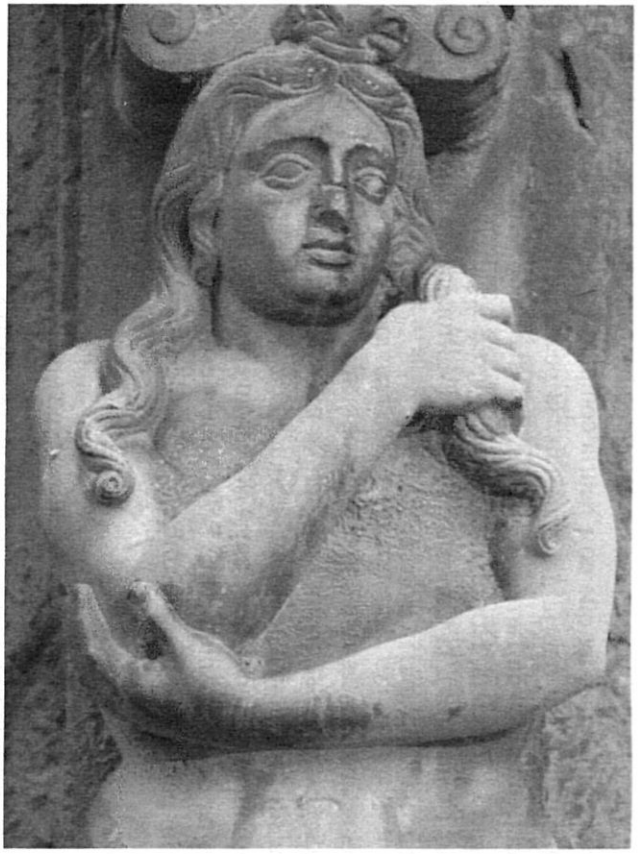


Fig. 6.- Jaume Rubió (atribuït), part superior de l'estípit (detall de l'antic retaule major de l'església de Santa Maria, 1598). Cervera, església de Sant Antoni. (Foto: Jordi Prat).



Fig. 5.- Jaume Rubió (atribuït), estípit (detall de l'antic retaule major de l'església de Santa Maria, 1598). Cervera, església de Sant Antoni. ((Foto: Jordi Prat).



Fig. 7.- Jaume Rubió (atribuït), decoració interior de l'estípit (detall de l'antic retaule major de l'església de Santa Maria, 1598). Cervera, església de Sant Antoni. (Foto: Jordi Prat).

cortinatge, i la inclusió d'un altre estípit que té els braços convertits en fullatge, cosa que recorda els motius grotescos. Peces que Bosch Ballbona atribueix, amb encert, a la mà de Jaume Rubió, per comparació estilística amb la resta de la seva producció escultòrica. Al Museu Comarcal de Cervera, amb el número 1856 d'inventari, es preserva un escut de la capital de la Segarra amb l'enigmàtic cérvol (fig. 8), un gran medalló de pedra de forma oval, voltat d'un collar d'oves, decorat amb fullatges als laterals, i elements que intenten imitar el cuir a la part alta i baixa. Tant en els estípits com en l'escut, podem llegir la mateixa data de 1598, fet que, juntament amb el material utilitzat (la pedra), porta a la conclusió que es tracta de fragments del pedestal del retaule.[18]

Davant les restes conservades, l'autoria i les dates, l'obra estaria dins els paràmetres d'allò que s'anomena el segon Renaixement català, o sigui, les formes dialectals del classicisme; amb la utilització de determinades solucions que trobarem fins aproximadament l'any 1660 (columnes de mig fust tornejades o, simplement, estriades), i altres que també tingueren èxit en època barroca (els atlants o estípits en el bancal). Una típica estructura de la fi del segle XVI i inici del XVII, totalment escultòrica, que podríem comparar amb el retaule major de l'església de Linyola (el Pla d'Urgell), realitzat per Andrea Fortunato de Peregrinis, entre 1601 i 1603; o amb la resta de la producció de la mateixa família Rubió.

Els Rubió tenen una extensa activitat documentada. Es tracta d'una nissaga d'escultors de tres generacions: Francesc (doc. 1596 - † 1612), el seu fill Jaume (doc. 1596 - doc. 1621), i el seu nét Jacint (doc. 1626 - † 1651). Gairebé en les mateixes dates que els documentem a Cervera, trobem que el 30 de setembre del 1598, Francesc i Jaume Rubió contracten la fàbrica del retaule major de l'església parroquial de Sant Hilari Sacalm (la Selva), desparegut a l'any 1936. Entre 1599 i 1607, Francesc i Jaume Rubió es troben treballant en el retaule major de l'església de Sant Pere, a Rubí (el Vallès Occidental), parcialment cremat el 1936. Entre 1600 i 1605, Francesc i Jaume Rubió havien realitzat el retaule major de l'església de Sant Pere, a Ripoll, també perdut. Entre 1605 i 1614, Francesc i Jaume Rubió executen el retaule major de l'església de Santa Eulàlia, a Berga, obra cremada en el mateix segle XVII. El 8 de gener del 1612, els mateixos Francesc i Jaume Rubió contracten la fàbrica del retaule

[18] Joan BOSCH BALLBONA, *Els tallers d'escultura al Bages del segle XVII*, Caixa de Manresa, Manresa, 1990, pàg. 161-168; J. BOSCH BALLBONA, *Els Agustí Pujol i l'escultura...* (op. cit.), pàg. 456; Josep M. LLOBET PORTELLA, "Escut de Cervera", a Carme Bergés (coord.), *Cervera, tresors secrets... La formació d'un museu*, Museu Comarcal de Cervera, Cervera, 2001, pàg. 43-44.



Fig. 8.- Jaume Rubió (atribuït), escut (detall de l'antic retaule major de l'església de Santa Maria, 1598). Cervera, Museu Comarcal. (Foto: Sebastià Caus, Museu Comarcal).

major de l'església de Santa Eulàlia, a Esparreguera (el Baix Llobregat), pel qual encara se'n registren pagaments l'any 1623; peça també cremada el 1936. Abans de la seva mort el 1612, Francesc Rubió va intervenir en la construcció d'una dotzena de cadires per al cor de la Seu de Manresa. El 1616 Jaume i Jacint Rubió treballaven en l'orgue de la mateixa Seu manresana, del qual només se'n va salvar la carassa el juliol de 1936. El 1615, Jaume i Jacint Rubió feinejen en el retaule del Roser per a l'església de Castelladral (el Bages), tot i que aquesta obra va tornar a ser contractada el 1626 pels manresans Miquel Vidal i Joan Generes. El 14 de gener del 1615, Jaume Rubió va capitular la factura de quatre imatges per a un retaule que encara s'havia de fer, i que Bosch Ballbona atribueix l'execució final a Agusti Pujol II, en concret, el retaule de Sant Lluc per a l'església del Sant Esperit, a Terrassa; avui també desaparegut. L'1 de juliol de 1618, Jaume Rubió i Pau Boxadell pacten l'obra del retaule major de l'església de Sant Pere, a Castellfollit del Boix (el Bages); obra sortosament conservada. El 6 d'abril de 1619, Jaume Rubió va contractar la fàbrica del retaule major de l'església de Sant Vicenç, a Castellbisbal (el Baix Llobregat), conjunt perdut. El 1621, Jaume Rubió signava la realització del retaule de sant Mateu i sant Eloi per a l'església conventual del Carme, a Manresa. Una vegada mort Jaume Rubió, potser vers 1626, el seu fill Jacint no va poder mantenir el nivell patern, i la seva activitat va restar subordinada a escultor de major volada. El 1626, Jacint Rubió pactava amb Joan Generes la fàbrica de vint columnes per a l'obra d'un retaule indeterminat. En el mateix any 1626, el mateix Generes agafava la feina del retaule major de la parroquial de Sant Feliu, a Rodors (al municipi de Moià, el Bages), que havien de fer els Rubió i Pedro Fernández. El 1627, Jacint Rubió es comprometia a treballar sis mesos al taller de Joan Generes. El 1626, Jacint Rubió també es posava al servei de Miquel Vidal per ajudar-lo en l'obra dels retaules majors de Rocafort (el Bages) i Vallmanya (municipi de Pinós, el Solsonès), i el 1638 encara podria estar vinculat amb el mateix Vidal, ja que actua com a testimoni d'aquest en els pactes pel retaule dels sants Cosme i Damià de l'església conventual del Carme, a Manresa.[19]

[19] Jacinto VILARDAGA CAÑELLAS, *Historia de Berga y breves noticias de su comarca: desde los tiempos primitivos hasta nuestros días*, Tipo-litografía de Luís Tasso, Barcelona, 1890, pàg. 257; Ramon HUCH I GUIXER, *Notes històriques de la ciutat de Berga*, Berga, 1955, pàg. 84; Magí CANYELLES, *Descripció de la grandesa y antiquitats de la ciutat de Manresa*, Impremta de Anton Espabé, Manresa, 1896, pàg. 259; J. SARRET ARBÓS, *Art i artistes manresans*... (op. cit.), pàg. 61; Josep M. GASOL, *La Seu de Manresa: monografia històrica i guia descriptiva*, Col·legiata Basílica Sta. Maria de la Seu, Barcelona, 1978, pàg. 264; José M.

Sobre Miquel Rubiol i Claudi Perret parlarem en pròxims apartats. Finalment, pel que fa als visuradors, cal destacar la presència d'Andrea Fortunato de Peregrinis (doc. 1590 - doc. 1605), escultor natural de Roma amb una trajectòria incerta fins a la seva primera referència documental. El 1590 residia a Calataiud (província de Saragossa), on va contractar un retaule per a l'església de San Martín del Río (prop de Daroca, tot i que dins la província de Terol). El 1592, Peregrinis acorda fer, conjuntament amb l'escultor Sebastià Figuerola, el retaule del Roser per a la nova església parroquial de Sant Jaume, a Ulldemolins (el Priorat). El 1594, Peregrinis es presentava als jurats de la vila d'Ulldemolins per realitzar el retaule major, que no féu, tot i haver executat un parell d'imatges per les quals reclamava un pagament el 1597. El 1593 acordava l'acabament del retaule major de l'església de Santa Maria, a Vilafranca del Penedès, obra abandonada a mig fer per l'escultor Agustí Pujol I; el 1601 signava una àpoca pel seu treball com a habitant de Linyola (el Pla d'Urgell); com a conseqüència d'això, se li atribueix l'antic retaule major de l'església parroquial, així com la portada principal del temple que encara es conserva (de forma paral·lela, potser hauria treballat en el retaule de Belianes -l'Urgell-, on estan documentats el soci Figuerola i l'arquitecte Bartomeu Roig II, que va intervenir en les esglésies de Belianes i Linyola). El 1603 sabem que estava a Cervera en companyia de Pau Fornés, escultor natural de Mataró (el Maresme), que intervindria a favor de l'artífex romà en el plet que aquest va mantenir amb els jurats de Vilafranca del Penedès. La relació de Peregrinis i Fornés, i el fet que vers el 1603 Fornés fes el peritatge del retaule major de la nova església parroquial de Teià (el Maresme), obra començada pel fuster Antoni Mas l'any 1600, ajuden a entendre la intervenció de l'escultor romà en aquest retaule per les àpoques que signava els anys 1604 i 1605. El 17 de juliol de 1605, nou escultors, entre ells un anomenat "Andreu Pelegrí", es reuniren a la sala capitular del monestir de Sant Pau del Camp, per constituir la confraria dels escultors de Barcelona; el 26 de febrer de 1606 es tornaven a reunir, però Peregrinis no apareix (Madurell ho raona "*a causa de su ausencia de nuestra ciudad*"), i en el seu nom es nomena un altre síndic. La segona muller, Lluïsa,

MADURELL MARIMÓN, "Retablos gerundenses (1570-1752)", a *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, VI, Girona, 1951, pàg. 248 i docs. II-III; César MARTINELL, *Els precedents. El primer barroc 1600-1670*, (Arquitectura i escultura barroques a Catalunya, I), Alpha, Barcelona, 1959, pàg. 102 i 116; J. BOSCH BALLBONA, *Els tallers d'escultura al Bages...* (op. cit.), pàg. 42 i 88-89. Però sobretot, vegeu: J. BOSCH BALLBONA, *Els Agustí Pujol i l'escultura...* (op. cit.), pàg. 454-474.

el 1624 es declarava vídua de l'escultor "*Andree Pelegri, scultoris civis Barchinone*". No sabem quan va morir, en tot cas podem afirmar que la darrera part de la seva vida estaria lligada a la ciutat de Barcelona.[20]

El retaule de la Mare de Déu del Pilar: Claudi Perret (1600-1601)

El 12 d'agost de 1600, Perret contractava una altra obra per a l'església de Santa Maria, en concret, havia de fer un retaule per al senyor Joan de Folcràs, donzell de Cervera que havia estat senyor de l'Aranyó (la Segarra), peça que s'havia de situar a la capella del Santíssim Sagrament. L'advocació de la capella era la Mare de Déu del Pilar. El retaule es va estipular que hauria de ser en fusta d'àlber, pel preu de 85 lliures, i acabat abans de la Pasqua de Resurrecció de l'any 1601. La pintura i el daurat de l'obra anaren a càrrec d'Andreu Corones, pintor de Cervera, el 1625.[21]

Claudi Perret (doc. 1590 - † 1621) és un escultor natural de la vila de Saint-Claude, a la regió de Borgonya, segons esmenta el 1591 en la seva primera referència documental a Catalunya, en concret, en la cancel·lació d'un contracte d'aprenentatge que alguns escultors havien signat l'any anterior a Arles de Provença; els altres dos eren Guillem Fantici i Miquel Brunet. La seva activitat és una incògnita fins que el 1596 s'afegeix als Rubió per l'obra del retaule major de Cervera. Va mantenir un fort lligam amb la capital de la Segarra, on el 14 de febrer de 1597 es maridava amb Victòria, filla d'un fuster cerverí,

[20] Sanç CAPDEVILA I FELIP, *La Seu de Tarragona*, Biblioteca Balmes, Barcelona, 1935, pàg. 108; Josep M. MADURELL MARIMON, "Los escultores de Barcelona y la fundación de su cofradia", a *Barcelona. Divulgación histórica*, V, Aymà, Barcelona, 1948, pàg. 209-210; Josep M. MADURELL MARIMON, *L'art antic al Maresme. Del final del gòtic al barroc salomònic. Notes documentals*, (Premi Iluro 1968), Caixa d'Estalvis Laietana, Mataró, 1970. Doc. 75, 77-78; Antoni MASSANELL ESCLASANS, "Escultors a Vilafranca (1590-1678)", a *Miscel·lània Penedesenca*, VIII, Sant Sadurní d'Anoia, 1985, pàg. 161-165; Ernesto ARCE OLIVA, "Actividad de escultores de Calatayud en Daroca y el alto Jiloca a fines del siglo XVI y comienzos del XVII", a *Actas del V Coloquio de Arte Aragonés*, (Alcañiz, 1987), Diputación General de Aragón, Zaragoza, 1989, pàg. 14-17 i doc. 1-2; J. BOSCH BALLBONA, *Els Agustí Pujol i l'escultura...* (op. cit.), pàg. 272-286; Mercè VIDAL I SOLÉ, "L'escultor Andrea Fortunato de Peregrinis i la seva vinculació amb Ulldemolins", a AA. VV., *L'església de Sant Jaume d'Ulldemolins*, (Quadern d'Ulldemolins, 9), Ulldemolins, 1995, pàg. 128 i doc. 1; Joan YEGUAS, "Andrea Fortunato de Peregrinis, un escultor de Roma a Linyola (1601-1603)", a *Barret Picat*, 137, Linyola, 2003, pàg. 32-35.

[21] J. M. LLOBET PORTELLA, *Art cerverí del segle...* (op. cit.), pàg. 68; J. BOSCH BALLBONA, *Els Agustí Pujol i l'escultura...* (op. cit.), pàg. 314.

Francesc Oliveres; i va esdevenir ciutadà de Cervera, segons prova l'inventari dels seus béns fet a Perpinyà (el Roselló), on va morir. El 1603, Perret féu un escut heràldic a la façana de l'antic hospital de Castelltort, enderrocat al segle XVIII, annex a l'església conventual de les clarisses de Sant Francesc de Paula, també de Cervera. Paral·lelament a les feines cerverines, Perret va mantenir obert un taller a Barcelona. El 1601, Perret signava un pacte amb un canonge de la Seu barceloninas, pel qual havia de fer un retaule de l'Anunciació per un preu de 190 lliures, i havia de ser com el que Perret havia fet a la comtessa (Requesens?) per a la capella del Palau; segons Bosch Ballbona, aquest retaule contractat s'hauria fet per a la catedral de Girona, on per comparació estilística, atribueix el relleu central del retaule de l'Anunciació a Perret, tot i estar datat al segle XVIII, a l'entorn de l'escultor Pau Costa. Entre 1605 i 1607, conjuntament amb el fuster Simeó Oliveres, va afrontar els retaules de sant Domènec per a l'església conventual de Santa Caterina, a Barcelona, i el major de la parroquial de Vilanova de Palafolls (actual Malgrat de Mar, el Maresme); tots dos despareguts. El 1609 contractava la fàbrica d'una imatge de la Mare de Déu per a la confraria de l'Assumpta, a Torà (la Segarra). El 1612 rebia 95 lliures per la construcció d'un retaule de sant Ramon Nonat per a l'església de Seró (la Noguera), també perdut. El 1615 cobrava 200 lliures per haver realitzat les figures de sants Pere i Pau per a la portada dels Apòstols, a la Séu Vella de Lleida, peces conservades en fragments al Museu Diocesà i Comarcal de la capital del Segrià. Per proximitat estilística i versemblança en la comitència, Bosch Ballbona formula la hipòtesi que Claudi Perret fou un dels responsables d'una nova campanya per a la conclusió del rerecor de la catedral de Barcelona, entre 1615 i 1620 (recordar que no fou acabat fins després del 1678), sota un disseny del tortosí Gaspar Bruel; pel que fa a Perret, hauria executat el relleu de la Flagel·lació de Santa Eulàlia, que conté l'escut heràldic del bisbe Lluís Sanç, llavors de Barcelona, però que hem esmentat una dècada abans a Cervera com a bisbe de Solsona. El 1617, Perret formava companyia escultòrica amb Agustí Pujol II i l'esmentat Jaume Rubió, per afrontar plegats el concurs pel retaule major de l'església de Santa Maria del Mar, a Barcelona. En aquestes dates trobem Brunet relacionat amb Domènec Casamira, escultor de Ripoll, per dur a terme la fàbrica del retaule major de l'església de Sant Esteve, a Olot (la Garrotxa), actualment conservat a la parroquial de Rupit (Osona). Finalment, entre 1618 i 1621, realitzava el retaule major de la catedral de Perpinyà, una obra en alabastre, magníficament conservada, que va quedar a mig acabar amb la seva mort; un retaule que Perret va deixar en mans d'alguns col·laboradors rossellonesos com Jordi Lleonart, Andreu Lamich, Josep Peris i uns parents

del mestre cognomenats Perret (Josep, Hug i Gregori, dels quals sabem que el primer era fill de Claudi).[22]

El retaule de sant Pere: Miquel Rubiol i Claudi Perret (1610-1625)

El 27 de novembre de 1610, els escultors Miquel Rubiol i Claudi Perret rebien el primer pagament per l'execució d'un retaule, sota l'advocació de sant Pere, el qual fou col·locat a la capella de les Ànimes del Purgatori que hi havia a l'església de Santa Maria. Fou un encàrrec realitzat a través d'una disposició testamentària de Pere Mir, notari de Cervera, mort vers el 1609. Tot i que a l'agost del 1611 els artistes tenien la fusta tallada per començar a treballar les columnes i altres estructures del retaule, els marmessors testamentaris demanaren que s'aturessin temporalment les obres, a causa de dificultats econòmiques. Però el 20 de desembre del 1625, quan Perret ja era difunt, els marmessors de Pere Mir arribaren a un acord amb Rubiol i la vídua de Perret.[23]

Miquel Rubiol (1566 - † 1631) és un escultor natural de Barcelona, fill del fuster Feliu (que no Felip, com diu Llobet Portella); va néixer el 1566, ja que el 13 de febrer del 1583 reconeixia tenir 16 anys quan signa contracte d'aprenentatge amb Cristóbal de Salamanca, escultor castellà de gran importància a Catalunya a final del segle XVI. El d'aprenentatge era per cinc anys, això significa que hauria col·laborat en dues obres com el cor de l'església abacial de Montserrat (1576-1584) i el cor de la catedral de Tortosa (1587-1591). El 1596, Rubiol ja era a Cervera, on es casava amb Anna Saurina, i establia el seu obrador a la capital de la Segarra; el 1618, però, es casava en segones núpcies amb Margarida, la vídua d'un assaonador de Santa Coloma de Queralt. El 1605 treballava en l'orgue de l'església parroquial de Verdú (l'Urgell), i fou acusat de no haver fet la seva feina conforme a la traça presentada. El 14 de gener de 1607 pactava la fàbrica pel retaule major per a la capella de Sant Miquel, petita església que va existir a Cervera fins al segle XIX, obra

[22] Marcel DURLIAT, "La décoration et le mobilier de la cathédrale Saint-Jean-Baptiste de Perpignan", a *Études Roussellonaises*, III, Perpignan, 1953, pàg. 217-220; A. DURAN I SANPERE, *Llibre de Cervera...* (op. cit.), pàg. 230; J. BOSCH BALLBONA, *Els Agustí Pujol i l'escultura...* (op. cit.), pàg. 311-341; Joan BOSCH I BALLBONA, "Pedro Vilar, Claudi Perret, Gaspar Bruel i el rerecor de la catedral de Barcelona", a *Locus Amoenus*, 5, Bellaterra, 2000-2001, pàg. 149-177.

[23] Josep M. LLOBET PORTELLA, "Documents sobre retaules de Cervera (1601-1625)", a *Butlletí de la Real Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi*, XII, Barcelona, 1998, pàg. 122-123 i doc. 8.

de la qual no va rebre l'últim pagament fins al 1614; el retaule fou policromat per Andreu Corones, pintor de Cervera, l'any 1620. El 8 de maig de 1612 capitulava la realització del retaule major de l'església cerverina de Sant Antoni, per 200 ducats d'or, obra desapareguda. El 30 d'agost del 1614 signava, conjuntament amb el fuster Miquel Boter, els pactes per a la fàbrica del retaule de Santa Victòria, que s'havia de posar a l'esmentada l'església de Sant Antoni. El 1620 treballava a l'església parroquial de Vallfogona de Riucorb, a la capella de Santa Bàrbara. Tot i que aquesta darrera notícia no es pot contrastar, podria ser a Vallfogona de Riucorb, on entrarien en contacte Miquel Rubiol i Agustí Pujol II, ja que: per una banda, és coneguda la documentació en relació amb el treball de Pujol a la dita capella de santa Bàrbara, recollit en el testament de Francesc García, el Rector de Vallfogona; i, per altra banda, el fill de Miquel Rubiol, Josep, sembla ser que fou deixeble d'Agustí Pujol II, segons es desprèn del seu testimoniatge davant el veguer de Barcelona, en l'adjudicació dels béns de Pujol després de la seva mort.[24]

Retocs al retaule major: Miquel Vidal i Francesc Esteve (1636-1644)

El retaule major de l'església de Santa Maria, realitzat entre 1596 i 1603 pels esmentats Rubió, Rubiol i Perret, va rebre una darrera intervenció en la mateixa primera meitat del segle XVII. Segons Duran Sanpere, el 1636, "*un escultor de Manresa, autor del retaule de la Seu de Solsona, el qual s'oferia a donar a l'obra antiga agençament i la solemnitat que li corresponia*". Després de les investigacions de Bosch Ballbona, sabem que aquest escultor era Miquel Vidal, que el 1649 tornava a estar present a Cervera en relació amb un col·laborador que tenia a la Segarra, l'escultor Jacint Reguer, natural de Concabella. S'ha de tenir en compte que el fill de Jaume Rubió, Jacint, una vegada mort el seu pare vers el 1626, va entrar a formar part del taller de Vidal. Potser es tractava de les figures de quatre profetes, obres daurades el 1644 per Bernat Tàpies, daurador de Montblanc, que foren reaprofitades en un nou retaule

[24] César MARTINELL, *Els precedents. El primer barroc*... (op. cit.), pàg. 35-36; Francesc Xavier ALTÉS i AGUILÓ, *L'església nova de Montserrat (1560-1592-1992)*, Publicacions de l'Abadia, Montserrat, 1992, pàg. 150; J. M. LLOBET PORTELLA, "Documents sobre retaules de Cervera 1601... (op. cit.)", pàg. 120-121 i doc. 3-6. Però sobretot, vegeu: J. BOSCH BALLBONA, *Els Agustí Pujol i l'escultura*... (op. cit.), pàg. 305-310 i 411.

major que es féu en la remodelació del presbiteri a final del segle XVIII (fig. 9). En aquest mateix context, el 10 de desembre de 1643, Francesc Esteve, escultor d'Igualada, contractava la realització d'un parell de retaules per ser col·locats a l'altar major, segurament als laterals com en determinats casos es feia. El mateix artífex ja n'havia realitzat altres dos. La temàtica de les obres era eucarística: el Sant Sopar i l'Aparició de Crist al seus deixebles en el sopar d'Emaús.[25]

Miquel Vidal (doc. 1621 - doc. 1651) era fill d'Antoni, escultor mallorquí que va arribar a Manresa a l'inici del segle XVII, i el seu avi matern era Gaspar Gener, també escultor de Mallorca. En un document del 1621 afirma tenir més de 22 anys i menys de 25, habita a Cardona, i acompanya el seu pare en la contractació d'un desparegut retaule de la Mare de Déu del Roser, per a l'església parroquial de Salelles (el Bages). El 1623 cancel·lava el contracte per la seva intervenció en el retaule del Roser, a Cardona, ara destruït. El 1624 pactava la realització d'un retaule amb el noble Pere Aymeric de Cruïlles, per a la capella de Sant Tomàs a l'església conventual manresana de Sant Pere Màrtir, lloc totalment cremat el 1936. El 1626 treballava en la capella de Sant Isidre de la parroquial de Rajadell (el Bages). El mateix 1626 contractava, juntament amb el seu pare i el fuster Jacint Massachs, el retaule major de la parroquial de Vallmanya, esmentat en referència a la col·laboració de Jacint Rubió. El 1628 capitula l'erecció del retaule major de la parroquial del Pujol de Planés (el Bergadà), avui conservat a la parroquial de Montmajor (el Bergadà). El 1626 s'obliga, juntament amb Joan Generes, a fer el retaule de la Mare de Déu del Roser de Castelladral, on també hi participa Jacint Rubió. Pels volts de 1634, Vidal apareix documentat en el retaule major de la catedral de Solsona, una obra de gran volum i importància, que va compaginar amb altres treballs. El mateix 1634 entra a la confraria de fusters de la ciutat de Vic. El 1637 apareix com a resident de Berga. El 1638 contracta temporalment el retaule dels sants Cosme i Damià per a l'església conventual del Carme, a Manresa. El 1640 es va instal·lar al mas Frexa, localitzat prop de la vila de Malla (el Bages), al casar-se amb Arcàngel Frexa, amb qui va tenir tres fills, un d'ells Feliu Vidal, escultor de Vic. El 1641 contracta el retaule de la capella de la Bona Sort per a l'església conventual de Santa Clara, a Vic. El 1644 rebia un

[25] DURAN I SANPERE, *Llibre de Cervera*... (op. cit.), pàg. 139; J. BOSCH BALLBONA, *Els tallers d'escultura al Bages*... (op. cit.), pàg. 43-44; J. BOSCH BALLBONA, *Els Agustí Pujol i l'escultura*... (op. cit.), pàg. 313; Josep M. LLOBET PORTELLA, "Documents sobre retaules de Cervera (1631-1648)", a *Butlletí de la Real Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi*, XIII, Barcelona, 1999, pàg. 217-219, doc. 8 i 10.



Fig. 9.- Francesc Folguera (amb fragments de Miquel Vidal), retaule major, 1636-1821. Cervera, església de Santa Maria. (Foto: AHCC).

pagament de la comunitat de preveres de Prats de Rei (l'Anoia), per una obra indeterminada. El 1646 signava una àpoca pel retaule del Roser de la parroquial d'Ivorra (la Segarra), ara desaparegut. El 1647 acorda la fàbrica del retaule major i sagrari de la parroquial de Segur (municipi de Veciana, l'Anoia). El mateix 1647 feia el retaule major de la parroquial de Sant Julià Sassorba (Osona). El 1649 contractava el retaule major de la parroquial de Sant Martí de Sesgueioles (l'Anoia). El mateix 1649 feia el tabernacle del Roser, a la vila de Calaf. Entre 1650 i 1651 treballava en els reliquiaris del reraltar major de la Seu de Vic. Féu testament el 1651.[26]

El retaule de sant Isidre: Albert Rosset i Francesc Puig I (1639-1640)

L'11 de març de 1639, Albert Rosset, escultor de Cervera, signava l'execució del retaule de sant Isidre per a la capella de Sant Martí del temple cerverí, amb els procuradors de la comunitat de preveres i el prior de la confraria de Sant Nicolau. L'obra havia estat comissionada perquè la comunitat de preveres posseïa una relíquia de sant Isidre, i havia fet erigir una pintura amb la representació del sant, però a inici de 1639 es va acordar fer un retaule "*a la moderna*". Els pactes amb Rosset estipulen l'erecció d'una màquina de 27 pams d'alçada per 18 d'amplada, o sigui, 526 x 351 cm aproximadament, tot per 230 lliures. Rosset va començar el retaule, però l'inici de la Guerra dels Segadors al juny de 1540, va impossibilitar la conclusió de l'obra.

El 15 de setembre del 1640, la comunitat de preveres acorda que l'acabament del retaule anés a càrrec d'un altre escultor cerverí, Francesc Puig I, pel mateix preu que havia firmat Rosset. Puig va rebre diferents peces de fusta que havia treballat Rosset, per les quals havia cobrat 39 lliures: quatre columnes del primer pis, quatre figures del pedestal i altres coses menors. Finalment, el 20 de novembre del mateix 1640, Puig capitulava el retaule, amb algun canvi. Les mides serien també les mateixes. Hauria de fer un parell de fornícules centrals, una per a sant Isidre, i una altra per a sant Martí (el titular de la capella); la resta d'imatges exemptes serien triades pel comitent.

[26] J. BOSCH BALLBONA, *Els tallers d'escultura al Bages...* (op. cit.), pàg. 37-47.

L'obra fou destruïda l'any 1936, tot i que s'han conservat deu columnes de mig fust amb estries helicoïdals al Museu Comarcal de Cervera, amb el número 1.146 d'inventari. El retaule s'ha identificat amb el conjunt que l'any 1910 fou fotografiat a la capella de Sant Martí, que presentava una estructura arquitectònica de mitjan segle XVII (fig. 10). La confusió havia estat perquè al mig del segon pis hi havia sant Martí representat com a bisbe, dins de la seva pròpia capella, per tant hom creia que es tractava del retaule de sant Martí; també cal destacar que sant Isidre estava representat en pintura, fet que indica l'aprofitament de l'antic retaule. Al centre del tercer cos hi havia la Puríssima, i als laterals de la primera i la segona andana hi havia quatre figures de difícil identificació.

El retaule de sant Andreu: Francesc Puig I i Jacint Reguer (1648)

El 12 de juny de 1648, Francesc Puig i Jacint Reguer, escultors de Cervera i Concabella, respectivament, contractaven la confecció del retaule de sant Andreu amb els marmessors d'Andreu Torres, un difunt ciutadà honrat de Barcelona que habitava a Cervera. Per fortuna, el conjunt ha arribat fins als nostre dies, un dels pocs exemples de l'escultura catalana del segle XVII, el qual es conserva de manera quasi íntegra (fig. 11-12). Segons el contracte, l'obra s'havia de fer en fusta d'àlber, seguint la traça presentada pels mateixos artífexs. El retaule havia d'estar enllestit per la festivitat de Sant Joan (24 de juny) del 1650. Havien de realitzar relleus amb els episodis de la vida del sant titular, així com una santa Eulàlia en el segon pis, personatge que es tendia a col·locar en els retaules dedicats a sant Andreu per la semblança en l'instrument de la mort, una creu d'aspa o eculi. Actualment trobem un pedestal, tres pisos, manit amb columnes de mig fust estriades de tipus helicoïdal o tornejades, i columnes de mig fust estriades en ziga-zaga. El pedestal apareix amb relleus que representen monstres mig humans i mig vegetals, uns estípits amb motius *a candelieri* de tipus fitomòrfic, i un parell d'escuts heràldics amb torres. Al primer pis, relleus i figures separats en un parell de nivells, és a dir, predel·la i pis propiament dit. A la predel·la trobem l'Anuncació, la Prèdica de sant Andreu al pròxim orient, la Resurrecció d'un mort a Nicea feta per sant Andreu (fig. 13), i una escena que pot remetre al seu passat com a pescador; emplaçats als pedestals de les columnes que separen els plafons, els evangelistes: sant Joan, sant Marc i sant Mateu, tot i que manca sant Lluc a l'extrem dret. En el primer pis hi hauria una figura exempta de sant Andreu a la fornícula central,



Fig. 10.- Albert Rosset i Francesc Puig I, retaule de sant Isidre, 1639-1640. Cervera, església de Santa Maria. (Foto: AHCC).



Fig. 11.- Francesc Puig I i Jacint Reguer, retaule de sant Andreu, 1648. Cervera, església de Santa Maria. (Foto: AHCC).

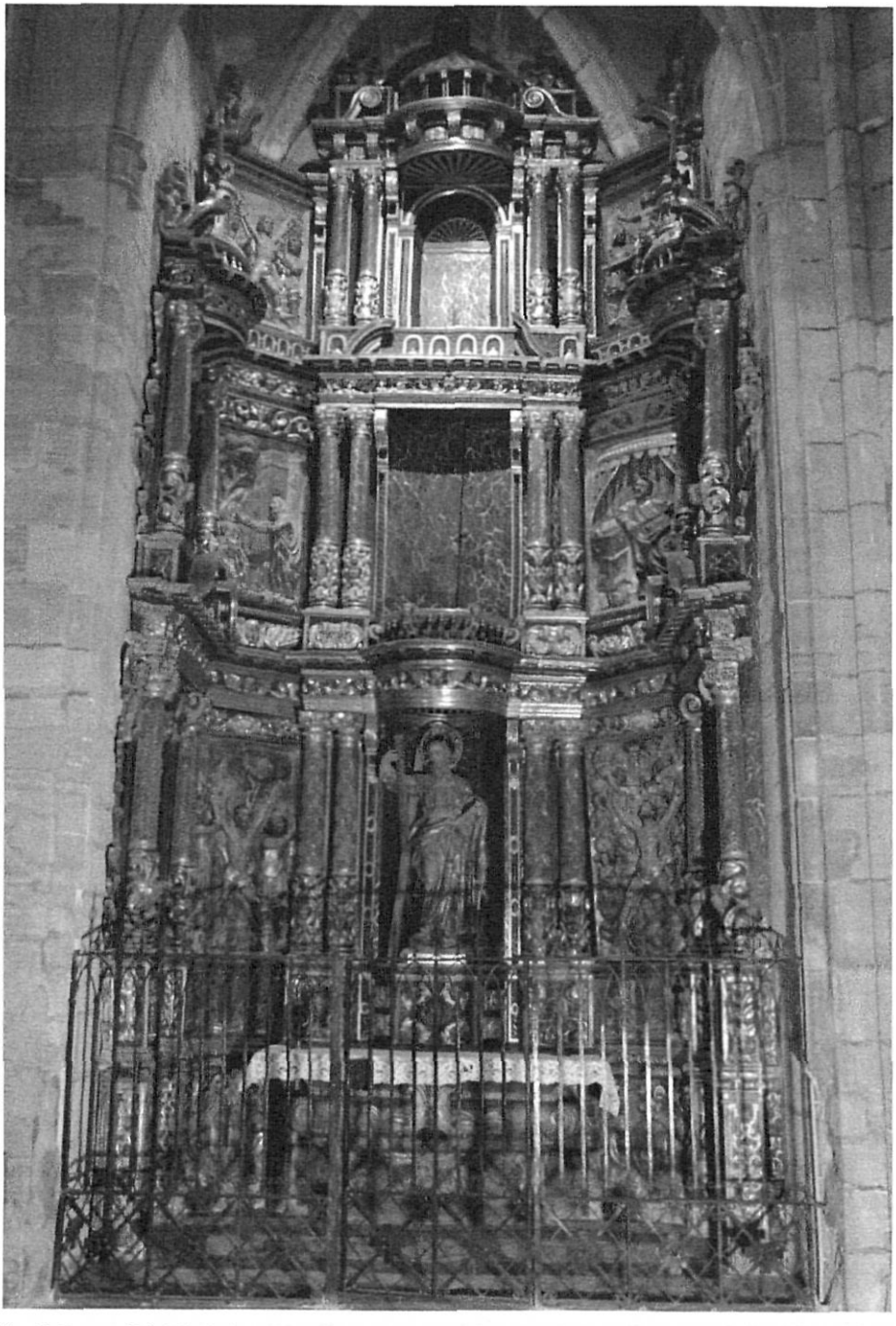


Fig. 12. Francesc Puig I i Jacint Reguer, retaule de sant Andreu, 1648. Cervera, església de Santa Maria. (Foto: Jordi Prat).

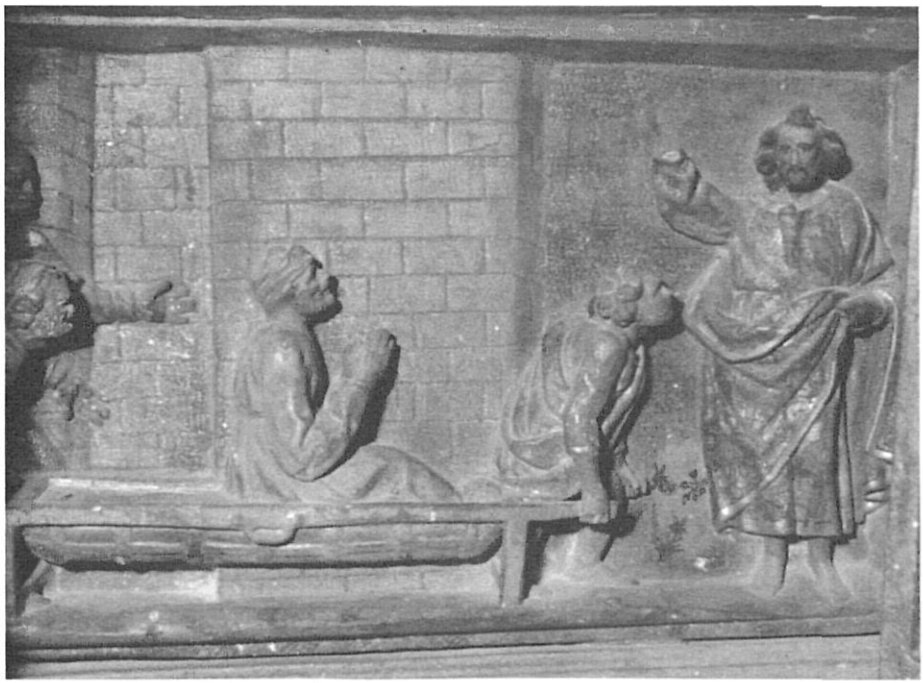


Fig. 13. Francesc Puig I i Jacint Reguer, Resurrecció d'un mort (detall del retaule de sant Andreu, 1648). Cervera, església de Santa Maria. (Foto: Jordi Prat).

flanquejada pels relleus del Turment de sant Andreu a l'eculi, i la Coronació de sant Andreu per àngels músics (fig. 14); als extrems es conserva una figureta de sant, de difícil identificació, ja que no porta l'atribut. En el segon cos hi havia la imatge exempta central de la Puríssima Concepció i l'Infant amb l'estendard de la Resurrecció, flanquejada pels relleus de la Visitació, i els dubtes de sant Josep (tot i que sembla un sant Lluc). Al mig de la tercera andana hi havia la figura de santa Eulàlia a l'eculi, i als laterals trobem els relleus de santa Eulàlia sofrint el turment de les urpes, i santa Eulàlia sofrint el turment del foc amb torxes. Tot pel preu de 900 lliures pagadores: 150 havent fet el pedestal o banc amb l'heràldica del comitent; 150 havent fet el primer pis; 200 havent fet el segon cos; 200 havent acabat l'obra, i les darreres 200 al cap d'un mes que el retaule hagués estat col·locat al seu lloc.[27]

[27] A. DURAN I SANPERE, *Llibre de Cervera*... (op. cit.), pàg. 248-249 i 458-459; J. BOSCH BALLBONA, *Els tallers d'escultura al Bages*... (op. cit.), pàg. 46 i nota 132; J. M. LLOBET PORTELLA, "Documents sobre retaules de Cervera 1631... (op. cit.), pàg. 219-220 i doc. 12.

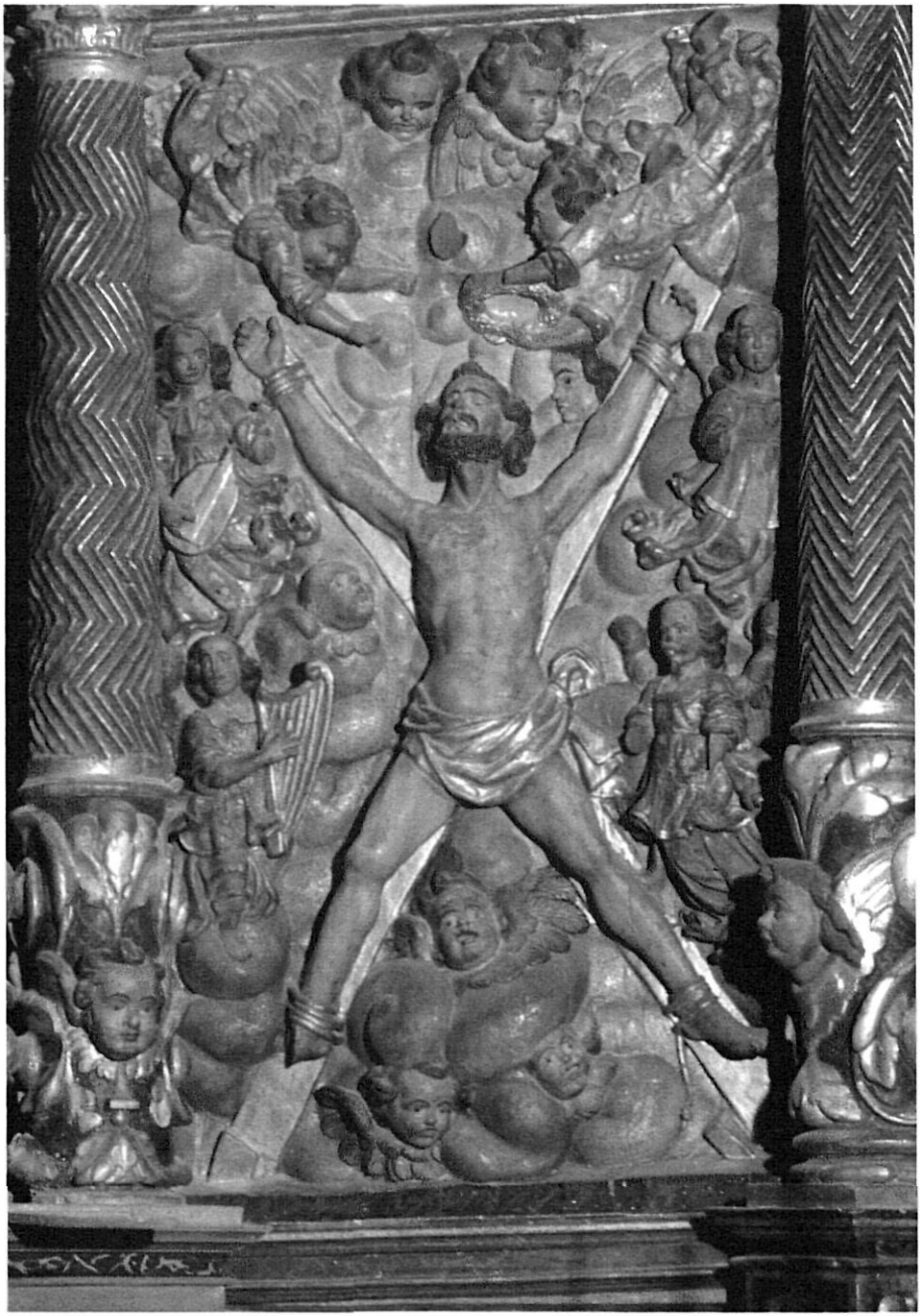


Fig. 14. Francesc Puig I i Jacint Reguer, Glorificació del martiri de sant Andreu (detall del retaule de sant Andreu, 1648). Cervera, església de Santa Maria. (Foto: Jordi Prat).

Francesc Puig I (doc. 1640 - doc. 1683) era fill d'un fuster de Cervera i pare de Francesc Puig II. El 1642 es casava amb Àngela Miró, natural de Granyanella (la Segarra), i contractava l'execució del sagrari del Santíssim a Cervera. El 1643 estava a Solsona fent un retaule, potser ajudant l'escultor Miquel Vidal a fer el major de la nova seu episcopal. El 1644 capitula la fàbrica del retaule de la Mare de Déu de Gràcia per al convent de Sant Agustí, a Cervera. El 1645 actuava de fermança del pintor aragonès Joan Verdós, pel contracte d'una obra amb els jurats de Ciutadilla (l'Urgell). El 1650 acorda amb el dit Miquel Vidal fer l'obra de talla del retaule de Sant Martí de Sesgueioles (l'Anoia), i unes columnes per al retaule de la Sang de Jesucrist a Calaf (l'Anoia), obres en les quals també intervé Jacint Reguer. El 1667 treballava en un sagrari per al convent del Carme a Tàrrega. El 1677 capitula, juntament amb el seu fill homònim, el retaule major de l'església parroquial de Santa Martí de Maldà (l'Urgell). El 1683 contracta, també amb el seu fill homònim, el retaule major de l'església parroquial de Bellpuig, tot i que les imatges exemptes les va subcontractar a l'escultor Francesc Grau. En data indeterminada elabora la creu de terme dels Aurenets, avui situada davant el parc de bombers de Cervera, i també la portada de l'oratori de l'antiga casa Navès, al carrer major de Cervera, ara coneguda com Aldabó, tot i que l'obra fou portada al Museu Municipal l'any 1959. Hom també li adjudica el projecte de la façana de la Paeria de Cervera, vers el 1683, però segurament caldria parlar del seu fill homònim. Entre altres tasques menors, va treballar com a recaptador d'impostos.[28]

Jacint Reguer (doc. 1644 - doc. 1650) és un escultor que els documents ens diuen que era de Concabella (la Segarra), i posteriorment de Sant Pere dels Arquells (la Segarra). A manca de més informació o referències més exactes, la relació de Reguer amb aquestes viles es limitaria a haver-hi treballat en alguna ocasió. Estava casat amb Agnès Bongal, amb la qual va tenir diversos fills, entre els quals esmenta a Felip i Francesc, que es dedicaren al mateix ofici que el pare. Sabem que el seu sogre, Joan Bongal, era metge cirurgià de

[28] Ramon LLOBET MARTÍ, *Monografia o breu descripció histórico-geográfica de la vila y parroquia de Sant Martí de Maldà*, Impremta Mariana, Lleida, 1907, pàg. 100-104; A. DURAN I SANPERE, *Llibre de Cervera*... (op. cit.), pàg. 248 i 458-459; J. BOSCH BALLBONA, *Els tallers d'escultura*... (op. cit.), pàg. 46 i nota 132; Ramon MIRÓ, "El retaule major de l'església parroquial de Bellpuig", a *Quaderns de «El Pregoner d'Urgell»*, 8, Bellpuig, 1994, pàg. 5-13; Josep M. LLOBET PORTELLA, "Retaules i altres obres d'art de l'Urgell (segle XVII)", a *Urtx*, 10, Tàrrega, 1997, doc. 11; J. M. LLOBET PORTELLA, "Documents sobre retaules de Cervera 1631... (op. cit.), doc. 3, 4, 5, 6, 9, 11 i 12; Josep M. RAZQUIN I JENÉ, *Gent de la Segarra*, Proyectos Editoriales y Audiovisuales CBS, Barcelona, 1998, pàg. 209.

Cervera. També ens apareix esmentat un fuster cerverí anomenat Josep Reguer: el 1650 vinculat amb Jacint Reguer en unes obres a Sant Martí de Sesgueioles (l'Anoia), i el 1692 treballava en les portes del rebedor de la Paeria de Cervera; no sabem si es tracta de la mateixa persona, i quin tipus de relació familiar tindria amb Jacint Reguer. Documentem Jacint Reguer treballant en col·laboració amb altres fusters o escultors. Va treballar, com hem dit, al costat de Francesc Puig I en un parell de retaules de l'Anoia, subcontractats per Miquel Vidal. El 14 de gener del 1644, Reguer cancel·lava el contracte pel retaule del Sant Crist que havia fet, conjuntament amb el fuster Joan Pau Gayus, per a l'església de la Trinitat a Barcelona; el preu havia estat de 180 lliures barcelonines. El 31 d'agost del 1649 capitulava en solitari la fàbrica d'un retaule per a la Mare de Déu del Roser que s'havia de posar a l'església parroquial de Sant Pere dels Arquells.[29]

Una maredédéu a la sagristia

A la sagristia del temple cerverí trobem una peça d'alabastre d'uns 50 cm d'alçada, obra d'autor desconegut, que representa una maredédéu amb l'Infant als braços (fig. 15). Es tracta d'una peça bastant mediocre del segle XVII. La figura de Maria és molt rigida, vesteix túnica i, a sobre, el mantell, i s'alça sobre una peanya amb estries. L'Infant és una minúscula imatge, desproporcionada respecte al cos de sa mare, que té el cap restaurat. El grup pretén obtenir una complicitat amb l'espec-tador per la comunicació entre la mare i el fill, però l'artífex estava més atent a la resolució del drapejat que a manifestar l'expressivitat de les figures, ja fos en el cos i/o en el rostre.

[29] J. BOSCH BALLBONA, *Els tallers d'escultura al Bages...* (op. cit.), pàg. 46-47 i nota 132; Joan YEGUAS, "Altres retaules del segle XVII: Francesc Surget a Miralcamp (1630) i Jeroni Reguer a Sant Pere dels Arquells (1649)", a *Quaderns de «El Pregoner d'Urgell»*, 16, Bellpuig, 2003, pàg. 101-110.



Fig. 15.- Escultor desconegut, marededéu amb Infant, segle XVII. Cervera, església de Santa Maria. (Foto: Jordi Prat).

Segle XVIII

Segons Pierre Vilar, el segle XVIII és un segle molt favorable per a l'economia catalana.[30] Tot i que comença amb els estralls de la Guerra de Successió, lentament, la revolució agrícola generalitzada porta a una segona meitat de segle de gran esplendor.[31] Fruit d'aquesta prosperitat és l'enorme construcció arquitectònica, sobretot de caire eclesiàstic, que es produeix arreu del territori, també a la Segarra.[32] Cervera s'inscriu dins d'aquesta dinàmica, però a la primera meitat de segle XVIII en té una de pròpia. La fidelitat cerverina amb Felip V obté els seus fruits, entre els quals hi ha la creació de la Universitat de Cervera l'any 1717. Només sota aquesta conjuntura, d'arribada de persones i de diners, és possible entendre l'enorme proliferació de retaules a l'església major de Cervera entre 1725 i 1740.

Retaule de sant Miquel (1727-1728): Francesc Riudorta

L'1 de juny de 1727, Francesc Riudorta, escultor de Tàrrega, capitulava la construcció d'un retaule, davant els capitans de la confraria cerverina de Sant Miquel dels Sabaters, amb destinació a la capella que aquesta confraria tenia a l'església de Santa Maria. L'obra havia de tenir 27 pams d'alçada (aproximadament 526 cm), i l'amplada que donés l'espai de la capella. Segons podem observar en una fotografia de 1910, es van respectar els pactes pel que fa a les figures representades (fig. 16). Era una estructura composta per pedestal i tres pisos d'alçada, per tres carrers d'amplada. En el pedestal també hi havia una credença, sobre la qual s'hi podia observar la imatge d'un ecce-homo, segurament posterior i d'un altre autor. El primer pis era presidit per una pintura del titular, sant Miquel, flanquejada per les figures dels sants Crispí i Crespinià dins de fornícules, i a les pilastres un parell d'àngels turiferaris. Al centre del segon cos estava sant Marc, amb els textos evangèlics als braços i el lleó als peus, als laterals els sants Francesc i Salvador, que pels seus hàbits

[30] Vegeu: Pierre VILAR, *Catalunya dins l'Espanya Moderna*, 1962, (edició consultada: Curial - Edicions 62, Barcelona, 1986-1991, 4 vol.).

[31] Vegeu: Enric TELLO, *Cervera i la Segarra al segle XVIII: en el orígens d'una Catalunya pobra, 1700-1860*, Pagès, Lleida, 1995.

[32] Vegeu: Maria GARGANTÉ, *L'arquitectura religiosa setcentista a la Segarra i l'Urgell*, Universitat de Barcelona, Barcelona, 2003, (tesi doctoral inèdita, dirigida pel Dr. Joan Ramon Triadó).

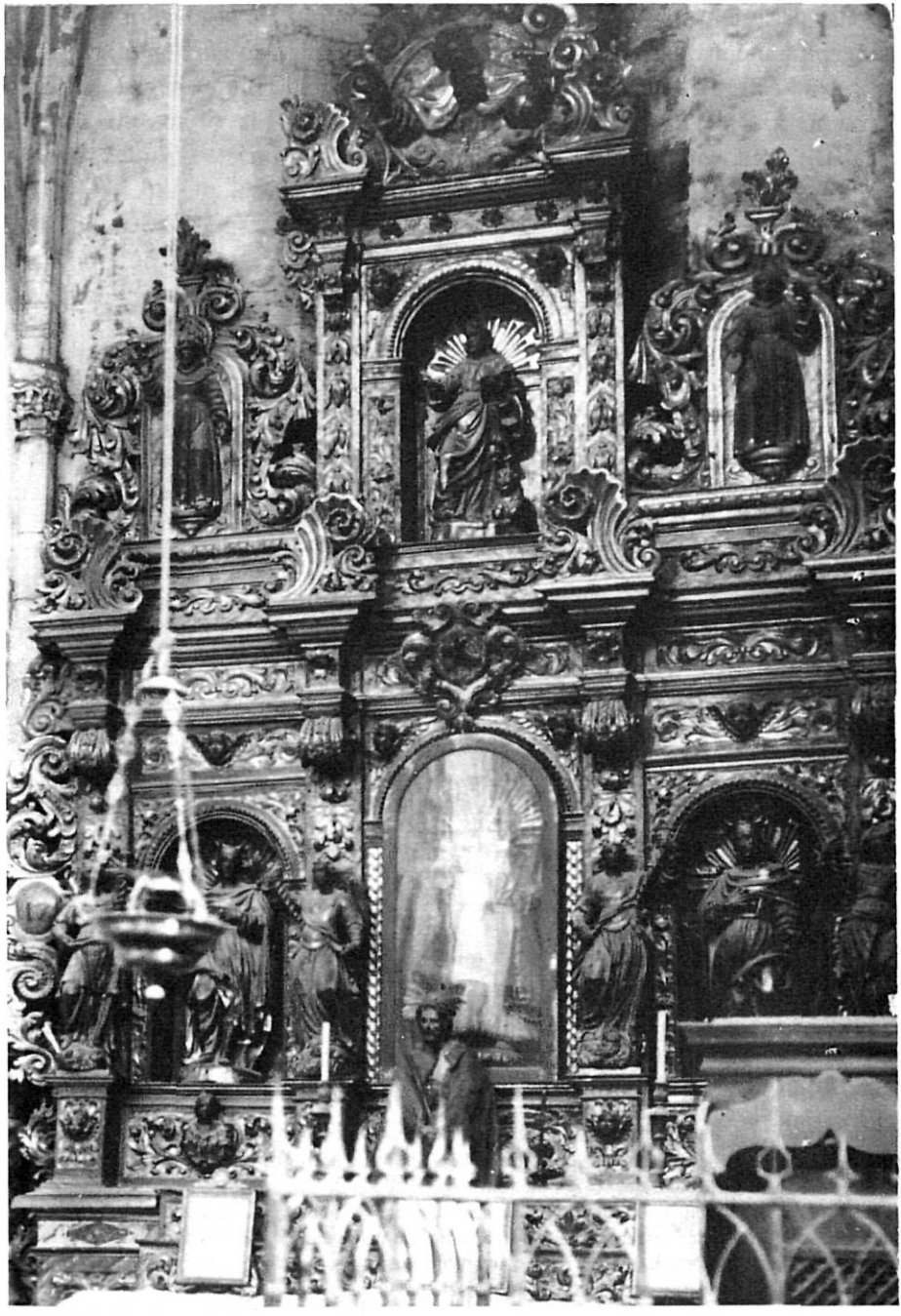


Fig. 16.- Francesc Riudorta, retaule de sant Miquel, 1727-1728. Cervera, església de Santa Maria. (Foto: AHCC).

monacals serien: sant Francesc d'Assís, i el franciscà sant Salvador d'Horta. A la tercera andana hi havia la típica representació de Déu Pare en mig cos, que portava l'esfera del poder. El retaule fou pactat en 150 lliures pagadores: 50 de present, 50 el dia de Pasqua de Resurrecció del 1728, i les 50 restants quan fos acabat i col·locat al seu lloc. El tracte incloïa la promesa d'enllestiment de l'obra abans de Sant Miquel (29 de setembre) de 1728. Segurament el retaule fou entregat a temps, ja que el 13 de desembre del mateix 1728, Antic Tiana, daurador d'Igualada, es comprometia a daurar l'obra. L'obra fou cremada el 1936; tot i això s'ha pogut conservar l'escut central de la confraria, una peça de 47 x 47 que representa una sabata emmarcada per fulles, conservada al Museu Comarcal de Cervera amb el número 1.686 d'inventari (fig. 17).[33]

Al marge de l'obra cerverina, la resta d'informacions sobre la trajectòria de Riudorta (circa 1677 - † 1753) són dades inèdites. En el cadastre de Tàrrega de l'any 1736 apareix Francesc Riudorta pagant l'impost personal, amb una edat de 60 anys, però al cap de deu anys, el 1746, surt referenciat amb 68 anys.[34] La seva mort va tenir lloc el 25 d'abril del 1753; fou enterrat l'endemà en el vas dels confrares de Sant Josep i Sant Eloi; va morir intestat.[35] El 20 de juny de 1747, el consell municipal de Tàrrega atorga un pagament a l'escultor per a l'execució d'un relleu amb l'heràldica de la vila, una peça que s'havia de col·locar a la façana del quarter que hi havia a l'actual la plaça del Carme.[36]

[33] Josep M. LLOBET PORTELLA, "Retaules de la Segarra (segle XVIII)", a *Butlletí de la Real Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi*, X, Barcelona, 1996, pàg. 99, doc. 1-2; Josep M. LLOBET PORTELLA "Retaules de Cervera (segle XVIII)", a *Palestra Universitària*, 14, Cervera, 2001, pàg. 85.

[34] AHCT, Fons municipal de Tàrrega, Cadastre, 1732-1742, sig. 2.4.1./144, s. f.; AHCT, Fons municipal de Tàrrega, Cadastre, 1744-1748, sig. 2.4.1./154, s. f.

[35] APTa, Llibre d'òbits, 1730-1754, fol. 165 r. En el mateix llibre trobem que el 18 de setembre del 1744 mori un "Francesc Riudorta fadrí escultor", possiblement fill o nebot de l'autor del retaule cerverí.

[36] "Señor Jacinto Robinat, electo por parte de los acrehadores de la concordia antigua del común de esta villa de Tarrega, en virtud de esta pagará vuestra merced Francisco Riudorta, escultor de esta villa, la cantidad de seis libras dose sueldos, las mismas que son y le serian acomplimiento de aquellas dies y nueve libras dose sueldos que se le davan pagar por este común, por el ajuste del trebajo de haser y labrar tres piedras con las armas de la villa, para sentarlas sobre la puerta principal y dos de las esquinas del quartel que se manda fabricar para la tropa" (AHCT, Fons municipal de Tàrrega, Llibre de polisses, 1743-1774, sig. 2.3.1./25, fol. 53 r.-53 v.).

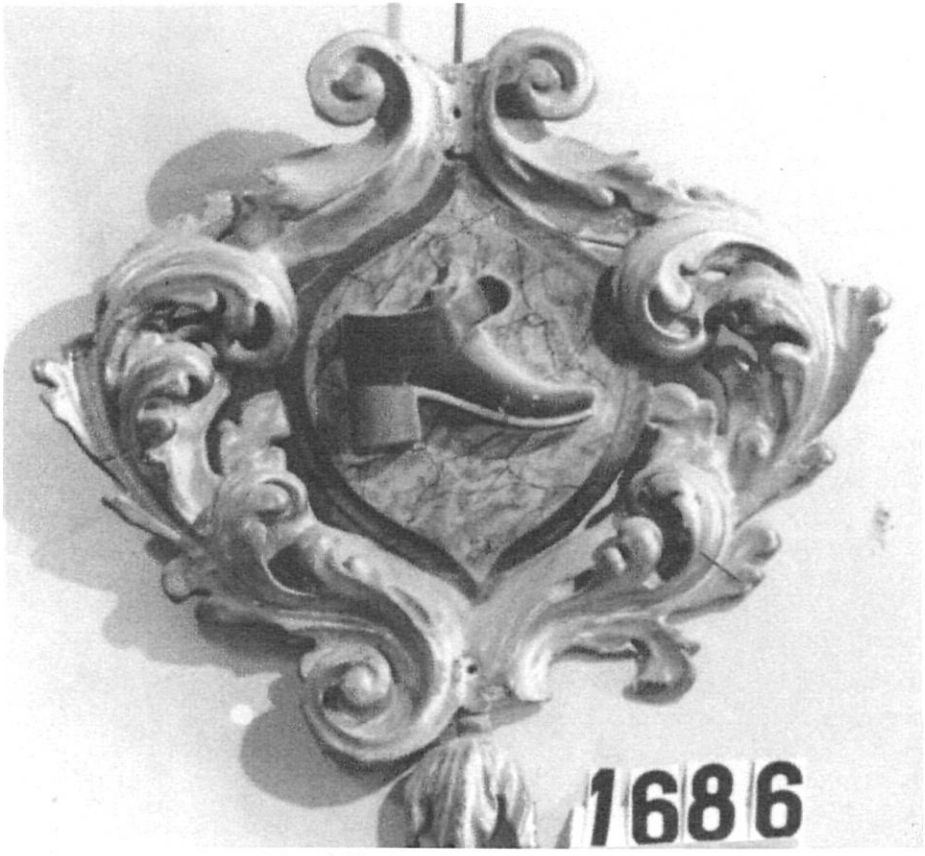


Fig. 17.- Francesc Riudorta, escut del gremi dels sabaters (detall del retaule de sant Miquel, 1727-1728). Cervera, Museu Comarcal. (Foto: J. Calafell, Museu Comarcal).

Retaule de sant Roc (1730-1732): Bernat Vilar II

El 6 de maig de 1730, Bernat Vilar, esmentat com a escultor de Guissona, acordava la construcció d'un retaule amb la confraria cerverina del Sant Àngel Custodi, per a la capella que la confraria tenia a l'església de Santa Maria (fig. 18). L'obra havia de tenir 33 pams d'alçada per 19 pams d'amplada, aproximadament 643 x 370 cm, un retaule petit amb pedestal i dos pisos. Una imatge del sant Àngel Custodi, de 9 pams (175 cm), presidia el primer pis, flanquejada per les figures de sant Pelegrí i sant Serapió; en el segon cos hi havia d'anar la Puríssima. A part havia de realitzar una sèrie d'accessoris: la credença, un crucifix, les sacres i tota la parafernàlia que s'acostumava a posar



Fig. 18.- Bernat Vilar II, retaule de sant Roc-1732. Cervera, església de Santa Maria. (Foto: AHCC).

sobre l'altar. Tot pel preu de 350 lliures. Però el 12 de març de 1731, els membres de la confraria presenten un escrit de rebuig pel retaule realitzat, ja que havia estat visurat per un altre escultor, i aquest havia trobat que era "*del tot improporcionat segons regles de arquitectura, de forma que afee més a la iglésia que no la adorne*". Llavors es va endegar un plet entre la confraria i l'escultor, que es va resoldre amb un acord el 14 de maig de 1732. Vilar tenia un retaule sense destinació, fet que fou aprofitat per la confraria cerverina de Sant Roc, instal·lada a la capella del mateix nom de l'església major de Cervera. L'obra era oferta sense les imatges, ja que les que hi havia no corresponien a les advocacions d'aquesta altra confraria. Finalment, el 18 de maig de 1732 es pactava el preu per 130 lliures pagadores: 60 lliures de present i les 70 restants en el temps d'un any i mig (35 lliures cada nou mesos). Potser el mateix Vilar féu les noves imatges del retaule, sant Roc flanquejat per sant Miquel matant el drac i sant Sebastià, però no hi ha cap documentació al respecte. En tot cas, el desembre de 1732 l'obra ja estava emplaçada a la capella de Sant Roc. El 1738, Feliu Pernau, daurador de Cervera, feia el daurat del retaule. Va desaparèixer el 1936.[37]

Hem d'identificar Bernat Vilar com a Bernat Vilar II (doc. 1698 - doc. 1732), escultor de Barcelona actiu entre final del segle XVII i el primer terç del XVIII. L'inici de la trajectòria artística de Bernat Vilar II es pot confondre amb el final de la del seu pare homònim, mort vers 1694. Va aprendre l'ofici a l'obrador patern, ja que pare i fill contracten en data indeterminada unes obres pel retaule major de la nova església parroquial de la Selva del Camp (el Baix Camp). El 1698 cobrava un retaule executat per a la confraria dels terciaris de l'orde carmelitana, obra capitulada amb un notari d'Igualada. Entre 1699 i 1702 obrava el retaule major de l'església parroquial de Sant Julià d'Altura (el Vallès Occidental). A inici del segle XVIII es traslladaria cap a les terres de Ponent, tot i que no deixa de tenir lligams a Barcelona, on el 1710 feia el monument de Setmana Santa de la parròquia de Sant Cugat del Reg. El 1703, juntament amb un parent seu anomenat Francesc Vilar (germà, fill o nebot), realitza el retaule major dedicat a sant Gil, titular de l'església parroquial de Torà (la Segarra), per un preu de 625 lliures, arroplegades per subscripció popular entre els habitants de la vila; només es conserva una columna. El 1719 realitza una sèrie de modificacions al retaule del Socors de l'església d'Agramunt, obra que vers 1685 havia realitzat Josep Generes. Abans d'arribar a Cervera hauria passat

[37] J. M. LLOBET PORTELLA, "Retaules de Cervera segle XVIII... (op. cit.), pàg. 86-87, doc. 6, 9-11 i 14.

per Guissona, ja que la documentació l'esmenta com a artífex resident en aquest vila segarrenca. Curiosament, tenia una relació poc amistosa amb Feliu Ribes, natural de Piera (l'Anoia), però resident a Tàrrega entre 1695 i 1705, i autor del retaule de la capella de la Paeria de Cervera, a qui la confraria d'escultors barcelonins presenten un plet el 1709 per haver contractat una obra a Martorell sense ser membre de dita confraria.[38]

Retaule de sant Ramon de Penyafort (1733-1734): Josep Pujol

El 9 d'agost de 1733, Josep Pujol, escultor de Tàrrega, pactava la fàbrica d'un retaule amb els capitans de la confraria cerverina de Sant Ramon de Penyafort, la destinació del qual seria la capella que la confraria tenia a l'església de Santa Maria (fig. 19). L'obra havia de tenir 28 pams d'alçada per 13,5 pams d'amplada, aproximadament 546 x 263 cm, un retaule petit amb pedestal i dos pisos. La imatge de sant Ramon de Penyafort, de 7 pams (136 cm), presidia el primer pis, flanquejada per les figures de santa Llúcia i santa Bàrbara, de 5 pams (97 cm); en el segon cos hi havia d'anar l'apòstol sant Jaume el menor, de 5,25 pams (102 cm). A més havia de fer una sèrie d'accessoris: una creu processional amb les imatges de sant Ramon i Jesucrist, a banda i banda; unes sacres; una crucifixió, i un bust reliquiari de sant Ramon, de 4 pams (78 cm). Tot pel preu de 170 lliures pagadores: 60 lliures el setembre de 1733, 60 lliures el dia que enllestiria i col·locaria el retaule, i les 50 restants al cap d'un any d'haver acabat l'obra. El retaule seria elaborat al taller que l'escultor tenia a Tàrrega, i les despeses del trasllat fins a Cervera anirien a càrrec de la confraria. L'obra fou daurada el 1750 per Francesc Boldú, daurador de Bellpuig. Fou cremat el 1936.[39]

En aquest apunt biogràfic voldríem separar les personalitats artístiques d'un parell d'escultors del segle XVIII, anomenats Josep Pujol. Un és Josep Pujol i

[38] Joan Francesc RÀFOLS, *Diccionario de artistas de Cataluña, Valencia y Baleares*, 1951, (edició consultada: Millà, Barcelona, 1980), pàg. 1371; Jaume COBERÓ et alii, *Torà*, (Inventari del patrimoni arqueològic, arquitectònic i artístic de la Segarra, II), Fundació Jordi Cases i Llebot, Hostafrancs, 2000, pàg. 256 i 263-265; Santi TORRAS TILLÓ, *Art en documents. Presència del Renaixement i del Barroc a Sabadell*, Arxiu Històric de Sabadell, Sabadell, 2002, pàg. 129-131 i 148-149; Joan YEGUAS, "Escultura del Renaixement i Barroc a l'església d'Agramunt", a *Urtx*, 16, Tàrrega, 2003, pàg. 156-159; i, sobretot, les fitxes de Josep Maria Madurell conservades a l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona. Sobre Feliu Ribes, vegeu: J. M. LLOBET PORTELLA, "L'escultor Fèlix Ribes, fill de Piera i domiciliat a Tàrrega, autor del retaule de la capella de la Paeria de Cervera (1705)", a *Urtx*, 1, Tàrrega, 1989, pàg. 67-74.

[39] J. M. LLOBET PORTELLA, "Retaules de Cervera segle XVIII... (op. cit.), pàg. 89-90, doc. 12 i 19.

Juhí, nascut el 1734 en un mas de Folgueroles (Osona), nét de l'escultor Segimon Pujol, que havia format part del taller escultòric manresà de Francesc Grau a final del segle XVII, i autor del magnífic retaule de la Mare de Déu dels Colls a l'església de Sant Llorenç de Morunys (el Solsonès).[40] L'altre és el nostre protagonista. Segons una carta escrita per Josep Pujol el 3 d'abril de 1758, en la qual es nega a entrar a la confraria de Sant Josep i Sant Eloi de Tàrrega, afirma que "*32 años haze que se encuentra domiciliado en la dicha villa* [de Tàrrega] *exerciendo el arte de escultor*" (vegeu document 1), per la qual cosa podem especular que hauria arribat de fora a final de 1725 o inici de 1726. La seva primera referència a Tàrrega data de l'1 de setembre del 1725, quan se li satisfan 13 lliures i 16 sous per les obres que es duien a terme en el quarter de les tropes que hi havia a la plaça del Carme.[41] En la resposta que l'ajuntament de Tàrrega dóna a Pujol, se'ns fa saber que el seu pare era "*Bernardo Pujol carpintero*" (vegeu document 2). Segons el testament del seu pare, datat el 3 de febrer de 1743, Bernat Pujol era fill d'un paraire d'Esparreguera (el Baix Llobregat).[42] Segons el cadastre de Tàrrega de l'any 1736, Bernat Pujol vivia al carrer Sant Agustí i tenia un fill a càrrec: "*Joseph Pujol de edad de 28 años*", tot i que al carrer Sant Joan hi vivia "*Joseph Pujol carpintero cabesa de familia, de edad de 31 años*".[43] Però l'escultor que treballa a Cervera és el fill de Bernat Pujol, ja que al cadastre de 1746 és esmentat com a "*escultor*" (apareix ratllada la referència "*arquitecto*") quan paga per un terreny que hereta del seu pare a la partida del Prat, o sigui, mestre capaç de fer relleus, imatges i muntar arquitectures de retaule; en canvi, l'altre Pujol targarí seria un simple fuster. En el cadastre de 1746, Josep Pujol té 37 anys, i el 1736 en tenia 28; per tant hauria nascut a final de 1708 o inici de 1709.[44] Josep Pujol "fuster" va morir el

[40] Vegeu: Joan VILAMALA I TERRICABRES, *L'obra dels Pujol. Escultors de la Catalunya Central s. XVIII-XIX*, Farell, Sant Vicenç de Castellet, 2001, pàg. 9-11 i 58-61.

[41] AHCT, Fons municipal de Tàrrega, Llibre de Polisses, 1723-1727, sig. 2.3.1./24, fol. 18 v.

[42] AHCC, Fons Notarial de Tàrrega, Ramon Terés, Manual 1742-1743, fol. 174 v. A títol de curiositat, Bernat Pujol va morir a una edat avançada. A la primera meitat de l'any 1743, Bernat Pujol demana al Comú de Tàrrega l'exoneració de l'impost personal, ja que "*se halla ya constituhido a la edad de 80 años que cumple a 30 de junio proximo, como consta de la fee de su baptismo que presenta, y por consiguiente incapàs de trabajar de su oficio*" (AHCT, Fons municipal de Tàrrega, Llibre de consells, 1743-1745, sig. 1.6.1./32, fol. 50r.-v.). Per tant, era nascut el 1663. Segons el cadastre del 1744 se li va rebaixar la quantitat a pagar, ja que Bernat Pujol només satisfeia 25 rals com a impost personal, tot i que la quota era de 45 rals (AHCT, Fons municipal de Tàrrega, Cadastre, 1744-1748, sig. 2.4.1./151, s. f.). Finalment, va traspassar el 20 d'agost del 1744, als 81 anys (APTa, Llibre d'òbits, 1730-1754).

[43] AHCT, Fons municipal de Tàrrega, Cadastre, 1732-1742, sig. 2.4.1./144, s. f.

[44] AHCT, Fons municipal de Tàrrega, Cadastre, 1744-1748, sig. 2.4.1./154, s. f.

30 de gener de 1771, i va ser "*enterrat en lo vas de sant Eloi i sant Josep*".[45] El 13 d'abril de 1770, el seu fill homònim, que apareix documentalment com "*Josep Pujol menor de dies*", o amb cognom de la seva mare, "*Josep Pujol y Segura*", signava els capítols matrimonials amb Francesca Castells i Palau; el nuvi era fill de Josep Pujol i de Margarida Segura, aquesta llavors difunta, i el seu pare tenia una altra cònjuge, registrada com a madrastra, anomenada Antònia Eixalà, parella de Josep Pujol almenys des de 1755, quan apareixen referenciats en diferents escriptures davant el notari Antoni Renyer.[46]

Tot i que s'hauria d'investigar més a fons la seva trajectòria professional, i que podem confondre els dos Josep Pujol targarins, podem oferir unes quantes dades. Segons Llobet Portella, el 15 de juny de 1743, Josep Pujol es requerit per un comerciant de Cervera, al qual no li havia satisfet el retaule sota l'advocació de sant Tomàs de Vilanova, obra que havia de fer-se a semblança del retaule de la Concepció que es trobava a l'església conventual de Sant Agustí, a Cervera, conjunt potser atribuïble al mateix Pujol; i el 8 d'octubre de 1754, Pujol es comprometia a fabricar un retaule per a la capella de Sant Magí, destinat a l'església conventual de Sant Francesc de Paula, a Cervera.[47] Al marge d'això, un dels episodis més interessants de la biografia de Pujol es dóna el 17 de març de 1758, quan els majorals de la confraria de Sant Josep i Sant Eloi de Tàrrega li envien una carta obligant-lo a entrar en dita confraria, ja que havien de ser-ne membres tots els qui treballessin amb instruments de ferro com "*esculptores, carpinteros, albañiles, serrajeros, herreros, silleros, alfareros, semoleros y otros*".[48] Pocs dies després, el 3 d'abril del mateix 1758, respon Pujol que havia complert els seus encàrrecs com a escultor i com a ciutadà a la vila de Tàrrega, però que els capitans el volien vexar, sota violència d'amenaces per matricular-se a la confraria, la qual tenia unes ordinacions que no havien estat confirmades per l'ajuntament, ni pel rei, i, en canvi, si ho havia fet el bisbe de Solsona, que no tenia facultat en aquesta matèria; a més, a Pujol no li semblava decorós pel seu honor el fet de tractar amb gent de "*muy baxa condición*", com eren membres que tenien oficis de "*cortantes*" o "*fosseros*" (vegeu document 1). Finalment, el 26 d'abril de 1758, l'Ajuntament obliga

[45] APTa, Llibre d'òbits, 1755-1783, fol. 128 r.

[46] AHCC, Fons notarial de Tàrrega, Antoni Renyer, Manual 1770, fol. 155r.-157v.

[47] J. M. LLOBET PORTELLA, "Retaules de la Segarra segle XVIII... (op. cit.), pàg. 100, doc. 6 i 8.

[48] AHCT, Fons municipal de Tàrrega, Registres 1758-1759, sig. 1.6.1./37, fol. 215 r.-215 v. i continua a fol. 223 r.-223 v.

Pujol a ingressar en la dita confraria: perquè era important pel culte i l'ornament del temple, i pels serveis que oferien en les festes, les processons i els enterraments dels confrares; perquè el seu pare Bernat ho havia estat, i sa mare li va pagar els 4 sous anuals mentre era vídua fins a la seva mort el 1752; perquè també ho havien estat "*Félix Ribes, Pablo Viala y Francisco Riudorta escultores, que he conocido, en nada inferiores a dicho Pujol*", i perquè era massa vanitós, ja que a la confraria hi havia cinquanta membre "*todos tan buenos como él*" (vegeu document 2).

També el documentem en un seguit d'obres arquitectòniques. L'ofici de fuster l'adquireix per via familiar, ja que el seu pare també ho era; després passa a ser mestre de cases, i acaba arrendant serveis com el gel o la facultat de vendre ordi a la ciutat de Tàrrega.[49] En la seva trajectòria vital, Pujol canvia d'ofici, simplement per guanyar-se millor la vida, en una evolució similar al targarí Pau Viala, que d'escultor passa a ser paer, i acaba de pagès amb més de 25 jornals de terra. El 14 de maig de 1747, Pujol rep un pagament per unes obres de fusteria en uns corrals comunals de la vila.[50] El 20 de gener de 1748, Pujol cobra una quantitat per unes obres que havia portat a terme en una casa, en la qual s'havia d'allotjar un comandament militar.[51] El 19 de gener de 1754 en rep un altre per obres en diferents dependències comunals de la vila: corrals, escorxador i carnisseria.[52] El 29 de gener de 1758 cobra una quantitat per haver

[49] AHCC, Fons notarial de Tàrrega, Antoni Renyer, Manual 1669 (11 març) i Manual 1770 (19 gener).

[50] "Señor Joseph Castelltort, clavario del común de esta villa de Tarrega, en virtud de esta pagará a Joseph Pujol carpintero seys libras y diez sueldos por las manos y maderas de tres puertas nuevas ha hecho para los corrales del ganado de esta villa, y por el remiendo de la puerta principal de ellos" (AHCT, Fons municipal de Tàrrega, Llibre de polisses, 1743-1774, sig. 2.3.1./25, fol. 52 r.).

[51] "Señor Joseph Castelltort, clavario del común de esta villa de Tarrega, en virtud de la orden del excelentisimo señor marqués de Campofuerte, comandante general de este Exercito y Principado, con su carta a este Ayuntamiento de 25 de noviembre próximo passado, en la que se sirvió mandar que luego, y sin menor demora, se recompusiesse la casa del alojamiento del coronel del regimiento de cavallería de Andaluzia, con graves penas de multa y prision, como en aquella más largamente parece, ratificando con la misma la orden del mismo excelentimo eeñor comandante general, participada a este Ayuntamiento por el excelentismo señor Don Pedro Garcia de Anteaga, governador y corregidor de Lérida, en su carta de 13 del mismo mes de noviembre, para el mismo effeto y particularmente para que se le hiziessen puertas en uno de los balcones de la dicha casa, siendo como es esta la que los heraderos de Joseph Lloses tienen en la plassa mayor de esta villa de Tárrega; y haviendoze, desde luego, mandado hazer las dichas puertas, cuyo importe es el de veynte y siete libras tres sueldos y nueve dineros, el que se deve a los baxo nombrados. Pagará vuestra merced a Joseph Pujol carpintero, y Andrés Pérez cerrajero las dichas veynte y siete libras tres sueldos y nuevo dineros por la madera, herramenta y manos de dichas puertas, como parece en la quenta, al dorso de la qual se ha expedido esta libranza" (AHCT, Fons municipal de Tàrrega, Llibre de polisses, 1743-1774, sig. 2.3.1./25, fol. 60 v.-61 r.).

[52] "Señor Joseph Castelltort clavario, en virtud de esta pagará vuestra merced a Joseph Pujol carpintero onze libras ocho sueldos y nueve dineros por los materiales y jornales de componer y hazer algunos remien-

fet una revisió a les bigues de la teulada de l'església parroquial de Tàrrega.[53] El 23 de maig del mateix 1758 rep un pagament per l'acabament d'unes obres a les presons de la vila, així com una gratificació per unes millores fetes a l'escala de dites presons.[54] El 24 d'octubre del mateix 1758, Josep Pujol "*mestre de cases y Joseph Abiell mestre fuster*", presenten un memorial de 286 lliures, 10 sous i 4 diners per les obres fetes a la casa que el notari Antoni Renyer tenia al carrer "*Aguadés*" (actualment Agoders) de Tàrrega.[55] El 1766, Pujol realitzava unes importants obres de restauració en una casa de la marquesa de la Floresta a Tàrrega, edifici que tenia una capella amb campanar, o sigui, el conegut palau romànic del carrer del Carme.[56]

Pel que fa al seu fill homònim, Josep Pujol i Segura o Josep Pujol "*menor de dies*", segueix l'ofici del seu pare com a mestre de cases i fuster. El 1759 agafa com a aprenent Josep Manyos, de 15 anys, per ensenyar-li l'ofici de fuster; Manyos acabarà essent mestre de cases, i està documentat el 1776 en la fàbrica del cor de l'església major de Cervera, al costat de Jaume Padró.[57] Entre altres, només fem esment d'un parell d'obres: el 1760 féu, juntament amb el mestre de cases Celdoni Pons, obres en una casa de Josep Font, a Tàrrega, per a l'allotjament d'un militar[58], i el 1772, el Comú de Tàrrega li atorgava un pagament per les obres que havia fet al forn de pa.[59]

dos en los corrales del ganado, en el matadero y en las carnicerias de esta villa, como parece en la quenta, al pie de la qual se ha despachado esta libranza" (AHCT, Fons municipal de Tàrrega, Llibre de polisses, 1743-1774, sig. 2.3.1./25, fol. 126 v.-127 r.).

[53] "Señor Joseph Castelltort clavario a Joseph Pujol carpintero una libra por su trabaxo de haver revizado las maderas de los texados de las iglesia parroquial de esta villa, para su recomposicion de orden de el excelentisimo señor marqués de la Mina" (AHCT, Fons municipal de Tàrrega, Llibre de polisses, 1743-1774, sig. 2.3.1./25, fol. 166 r.).

[54] "Señor Joseph Castelltort, clavario etc., en virtud de la orden de su Excelencia y Real Audiencia contenida en carta del señor Don Francisco de Prats y Matas, dirigida a este Ayuntamiento con fecha de 25 de febrero proximo passado, pagarà vuestra merced a Joseph Pujol, carpintero de esta villa, sinquenta y ocho libras catorse sueldos y ocho dineros, esto es las 49 llibras 10 sueldos por la mitad y última paga de las noventa y nueve libras a que se le remataron las obras y reparos que se han hecho en las cárceles de esta villa, según consta por la pública escritura que se otorgó, y las restantes 9 llibras 4 sueldos 8 [dineros] por otras obras y reparos que se han hecho en las mismas cárceles, y en la baranda de hierro de la escalera que sube a ellas, a más de su obligación" (AHCT, Llibre de polisses, 1743-1774, sig. 2.3.1./25, fol. 170 v.-171 r.).

[55] AHCC, Fons notarial de Tàrrega, Josep Àngel López Jover, Manual 1758, fol. 236r.-238r.

[56] AHCC, Fons notarial de Tàrrega, Antoni Renyer, Manual 1766, fol. 126v.-127v.

[57] Vegeu: Maria Garaganté - Joan Yeguas, "L'obra arquitectònica i escultòrica de Jaume Padró a l'església major de Cervera. Notes sobre Tomàs Padró", en aquesta mateixa publicació.

[58] AHCC, Fons notarial de Tàrrega, Antoni Renyer, Manual 1760, fol. 185r.-185v.

[59] "Señor Gaspar Girona, depositario del producto de proprios y arbitrios del comun de esta villa de Tarrega, pagará vuestra merced a Joseph Pujol, maestro albañil de la misma villa, diez y seys libras y quinze sueldos por las mismas que han importado las obras y reparos que tiene hechas dicho Pujol en el horno de coser

Els retaules del taller de Josep Sunyer i Raurell (1729-1736)

El taller Josep Sunyer i Raurell o Josep Sunyer II, per no confondre'l amb el seu pare o amb el seu fill, també escultors, féu quatre retaules per a l'església de Santa Maria, entre els anys 1729 i 1736. El primer fou capitulat el 27 d'octubre de 1729; Sunyer i Raurell es comprometia a la construcció d'un retaule per a la capella de les Ànimes, situat al rerecor del temple, obra que el 1821, amb motiu de la construcció de la nova façana, fou traslladada als peus de l'església major de Cervera (fig. 20). Es tractava d'un conjunt d'esperit unitari, típicament setcentista, on el centre de la composició entra ocupat per una gran pintura, flanquejada per les figures de sant Bru i sant Nicolau de Tolentino; a sobre s'havia de posar la Mare de Déu del Carme amb l'Infant, i la coronació era per a la imatge de mig cos de sant Ramon Nonat; figures d'àngels que acompanyaven l'escena, la resta d'elements eren purament decoratius i d'emmarcament, com l'arquitectura (pedestals, columnes, arquitraus, pinacles), les credences o els relleus amb motius vegetals. Una obra valorada en 400 lliures pagadores en quatres parts. El conjunt s'havia d'anar a buscar a Igualada, on des del 1718 estava realitzant el retaule major de la basílica de la capital de l'Anoia, en col·laboració amb Jacint Morató i Soler.[60]

L'última obra dels Sunyer enllaça amb la primera. El 22 de gener de 1735, Josep Sunyer i Fontanelles, fill de Sunyer Raurell, contractava la fàbrica del retaule de les Santes Relíquies, que s'havia de situar al rerecor del temple, on hi havia l'altar que pertanyia a Bonaventura Valls, comitent de l'obra. Tant per la situació, com per l'estructura, els retaules de les Ànimes del Purgatori i de les Santes Relíquies són obres bessones; fins i tot, en la remodelació de 1821 fou col·locat als peus de l'església (fig. 21), fent parella a banda i banda de la porta d'entrada. Per això, també es tractava d'un conjunt d'esperit unitari, on el centre de la composició entra ocupat per una gran pintura (amb la representació de l'Assumpció de la Mare de Déu), en aquest cas flanquejada per les figures de sant Bonaventura i sant Francesc Xavier (una de les especialitats de la casa Sunyer), i coronada per la imatge de santa Tecla; entre el quadre i santa Tecla hi havia la representació de l'Esperit Sant, i a sobre de

pan proprio de dicho comun, que possehe en la calle que traviessa desde la mayor a la que se llama de la cendra, segun parece en la cuenta que ha presentado, jurada y firmada, al pie de la qual se ha despachado esta libranza" (AHCT, Fons municipal de Tàrrega, Llibre de polisses, 1743-1774, sig. 2.3.1./25, fol. 333v.).

[60] J. M. LLOBET PORTELLA, "Retaules de la Segarra segle XVIII... (op. cit.), pàg. 100 i doc. 3.

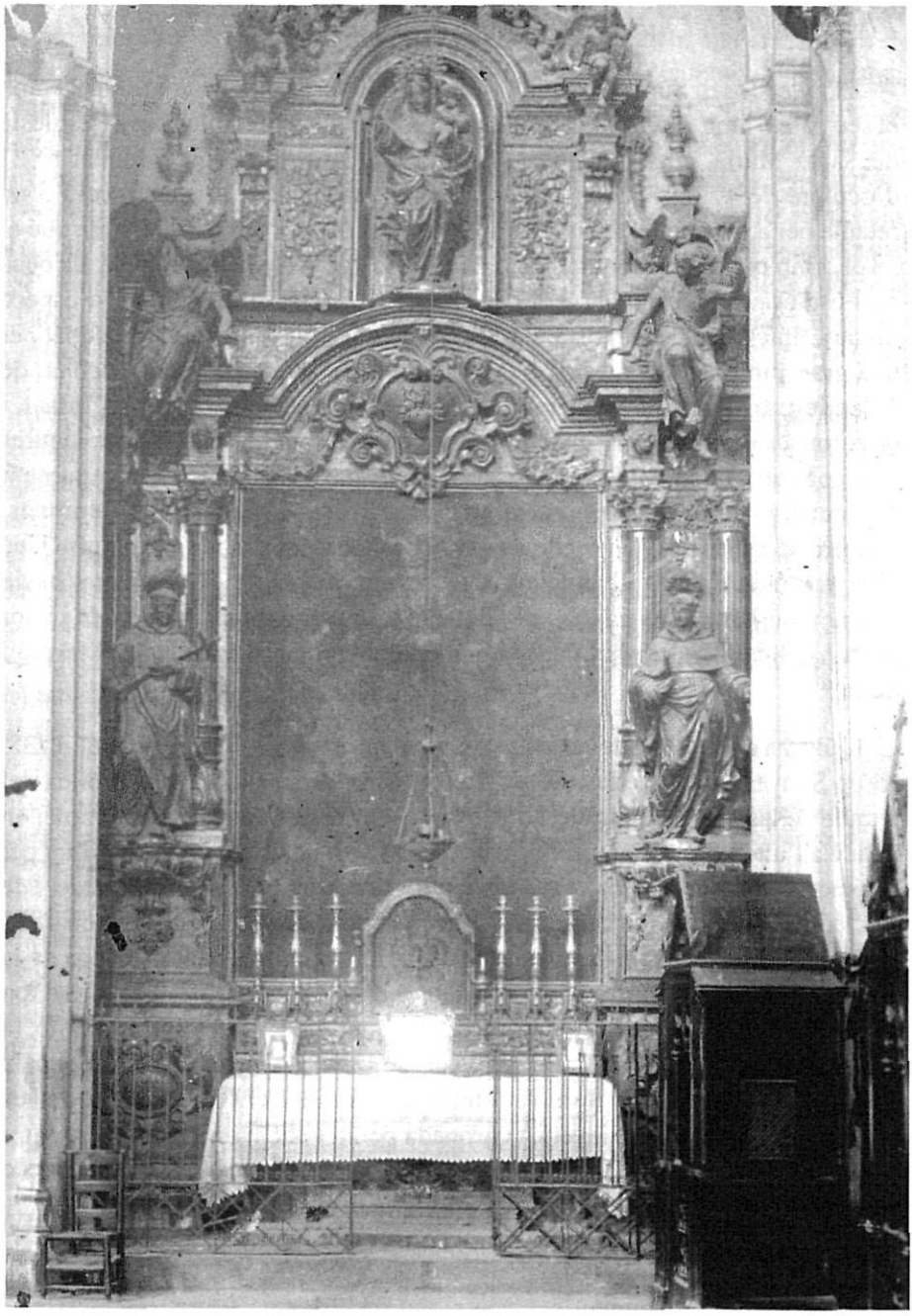


Fig. 20.- Josep Sunyer i Raurell, retaule de les Ànimes del Purgatori, 1729-1730. Cervera, església de Santa Maria. (Foto: AHCC).

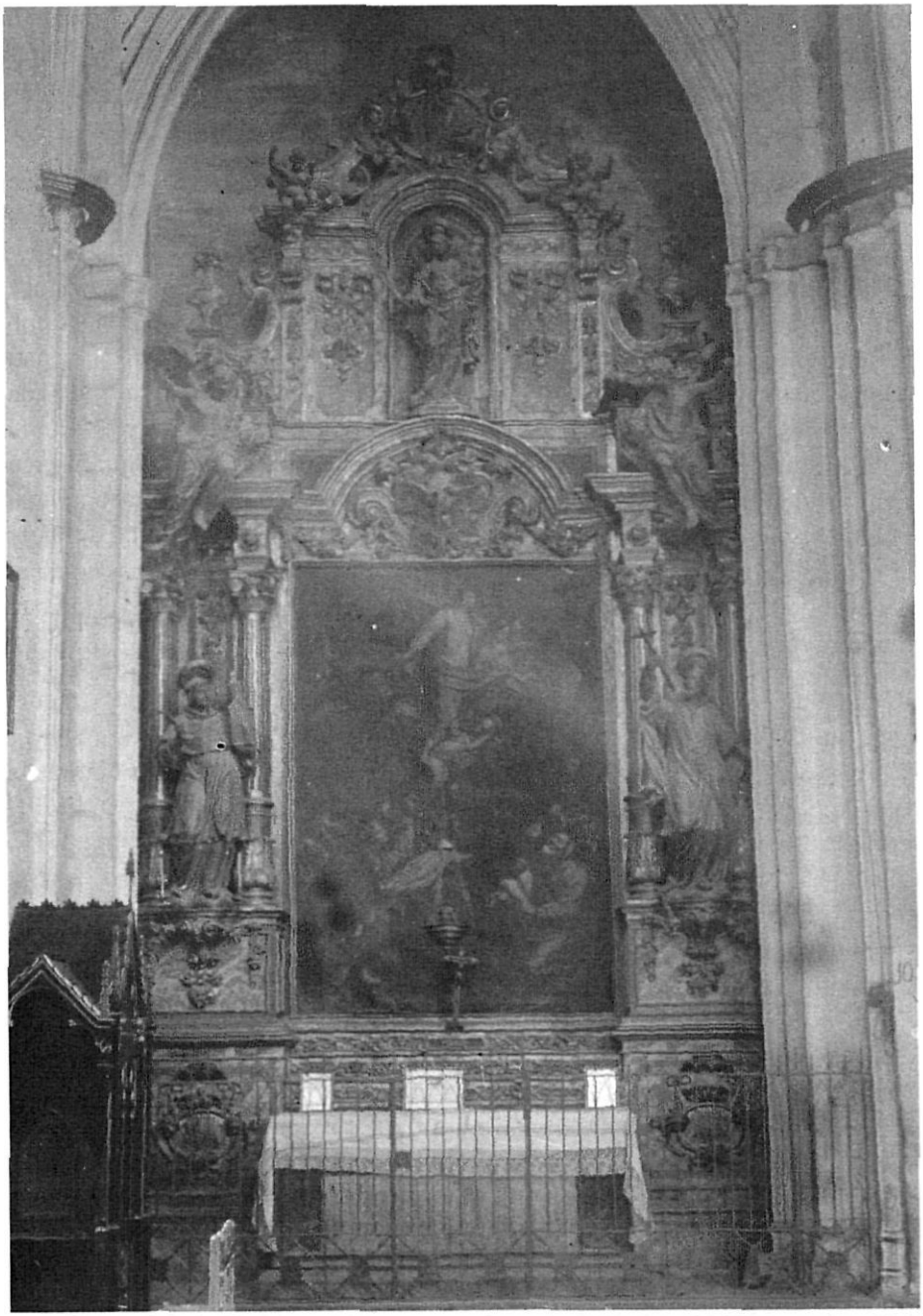


Fig. 21.- Josep Sunyer i Fontanelles, retaule de les Santes Relíquies, 1735. Cervera, església de Santa Maria. (Foto: AHCC).

tot sant Pau en mig cos; la resta eren àngels que acompanyaven l'escena i elements arquitectònics purament decoratius. El preu fixat fou de 525 lliures pagadores en tres parts. Els dos retaules bessons foren destruïts completament el 1936.[61]

Potser el retaule més espectacular, i típicament del taller Sunyer, fou el de sant Nicolau. L'obra fou contractada l'11 de desembre del 1730 per la confraria de Sant Nicolau, que agrupava els preveres de l'església de Santa Maria (fig. 22). L'obra tindria les figures de sant Nicolau al mig de la composició, flanquejat pels quatre pares de l'Església llatina: al primer pis sant Gregori Magne (amb la tiara papal) i sant Ambròs (amb mitra de bisbe); en el segon pis sant Agustí (amb el cor en flames a la mà) i sant Jeroni, i coronava el conjunt la Immaculada Concepció acompanyada d'un parell d'àngels. L'obra s'havia de fer en el termini d'un any, abans del dia 6 de desembre de 1731, diada de sant Nicolau. El preu fixat fou de 750 lliures pagadores en tres pagues; el contracte no fou completat i finiquitat fins al 4 de març de 1734. L'obra fou cremada el 1936. Cal destacar la concepció arquitectònica del retaule, i la presència d'un parell d'atlans al pedestal, comparables amb altres figures del mateix estil que féu el mestre manresà (fig. 23-24).[62]

Després del rebuig del retaule executat per Bernat Vilar II, la confraria del Sant Àngel Custodi va pactar la realització d'un altre conjunt retaulístic a Sunyer Raurell, el 19 de març de 1731. L'obra havia d'ocupar tota la superfície de la capella, tot i que no s'especifiquen quines figures s'havien de realitzar. Llobet Portella esmenta que serien les mateixes advocacions que havia capitulat Vilar, o sigui, al mig de la composició el sant Àngel Custodi brandant l'espasa, flanquejat per sant Pelegrí i sant Serapió, i la Puríssima Concepció a la part superior; però la presència de sant Andreu, a la dreta de la imatge central, trenca aquesta hipòtesi. A més havia d'"*anyadir en dit retaulo dos històrias del sant Àngel*", que foren col·locades als seus per les figures laterals. Cal destacar la presència d'àngels tocant instruments musicals, una arpa i un contrabaix (o viola de gamba), als laterals de la Puríssima (fig. 25). L'obra s'havia d'acabar durant el mes de maig de 1732. El preu fou fixat en 375 lliures pagadores en tres pagues; el contracte no fou liquidat fins al 7 de novembre de 1734. Finalment, el 1740 l'obra fou daurada pel cerverí Feliu

[61] J. M. LLOBET PORTELLA, "Retaules de Cervera segle XVIII... (op. cit.), pàg. 90 i doc. 13.
[62] J. M. LLOBET PORTELLA, "Retaules de Cervera segle XVIII... (op. cit.), pàg. 87-88 i doc. 7.

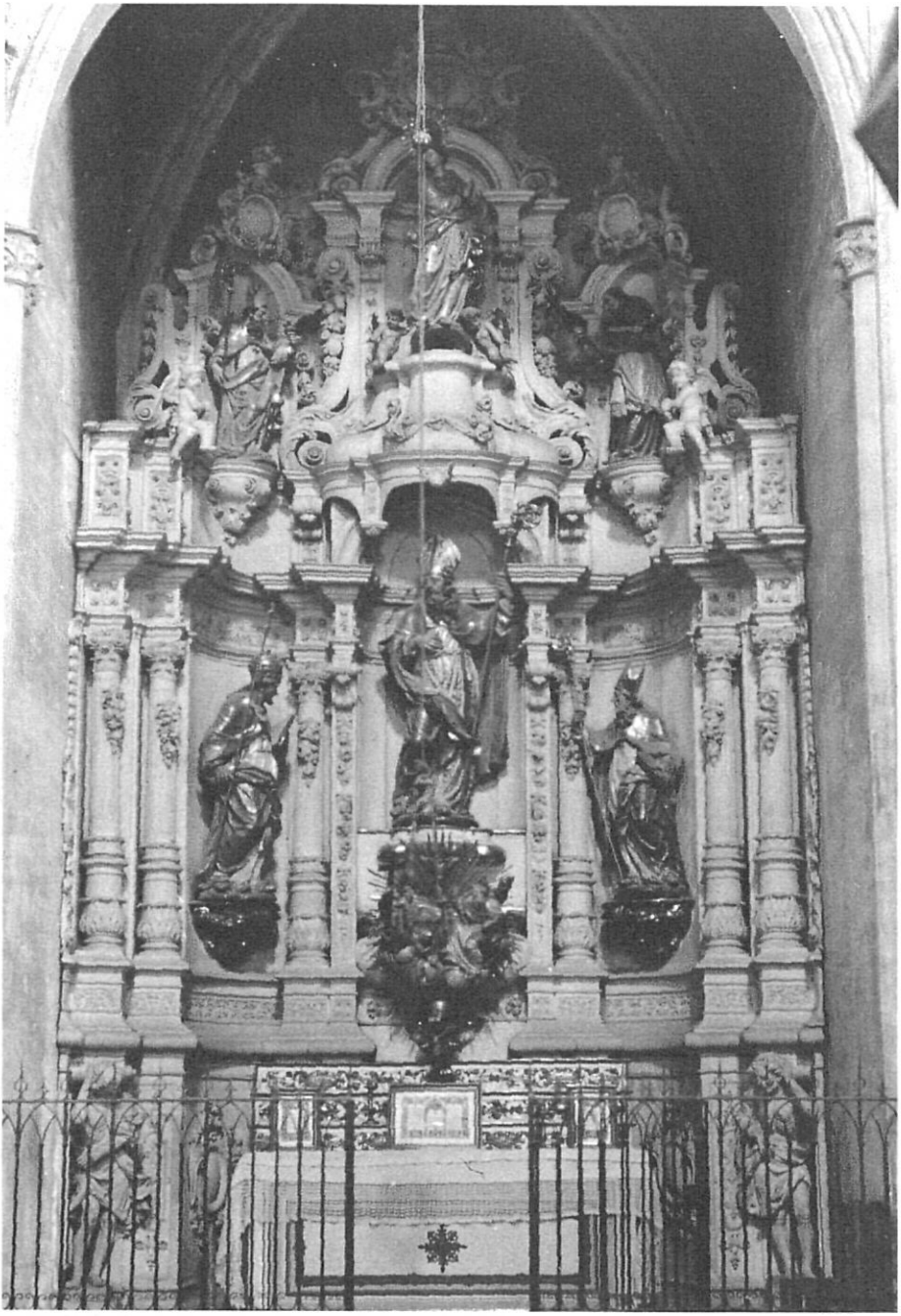


Fig. 22.- Josep Sunyer i Raurell, retaule de sant Nicolau, 1730-1734. Cervera, església de Santa Maria. (Foto: AHCC).



Fig. 23.- Josep Sunyer i Raurell, atlant (detall del retaule de sant Nicolau, 1730-1734). Cervera, església de Santa Maria. (Foto: AHCC).



Fig. 24.- Josep Sunyer i Raurell, atlant (detall del retaule major, 1718-1730). Igualada, església arxiprestal de Santa Maria. (Foto: Joan Yeguas).

Pernau.[63] En un apartat del contracte de 1731 amb Sunyer Raurell, s'esmenta que també s'obligaven en els pactes uns altres escultors, la parella formada per "*Joseph Sunyé, menor, fill de dit Joseph Sunyé, y Joseph Quer, mestre escultor, tots de dita ciutat de Manresa*", fet que s'emmarca en un contracte que havien signat tots tres el març de 1730, pel qual formaven companyia escultòrica.[64] L'obra fou cremada parcialment l'any 1936, ja que s'han conservat un parell

[63] J. M. LLOBET PORTELLA, "Retaules de Cervera segle XVIII... (op. cit.), pàg. 88-89, doc. 8 i 16.

[64] Teresa AVELLÍ CASADEMONT, *El catàleg d'obra de Josep Sunyer i Raurell. L'obra conservada a la Catalunya Nord (circa 1690-1718)*, Girona, 2003 (treball de recerca a la Universitat de Girona, dirigit pel Dr. Joan Bosch), pàg. 178-179.

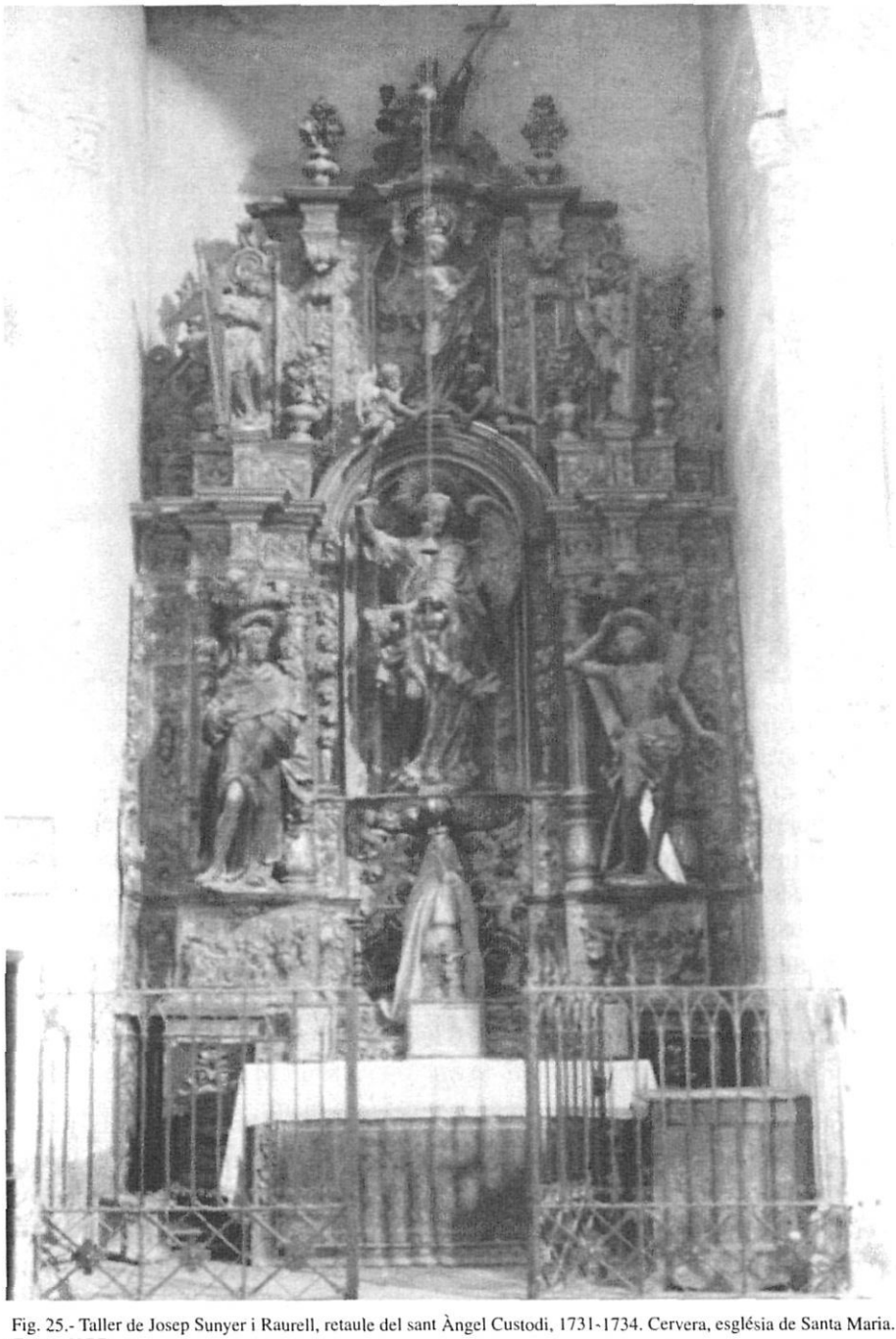


Fig. 25.- Taller de Josep Sunyer i Raurell, retaule del sant Àngel Custodi, 1731-1734. Cervera, església de Santa Maria. (Foto: AHCC).

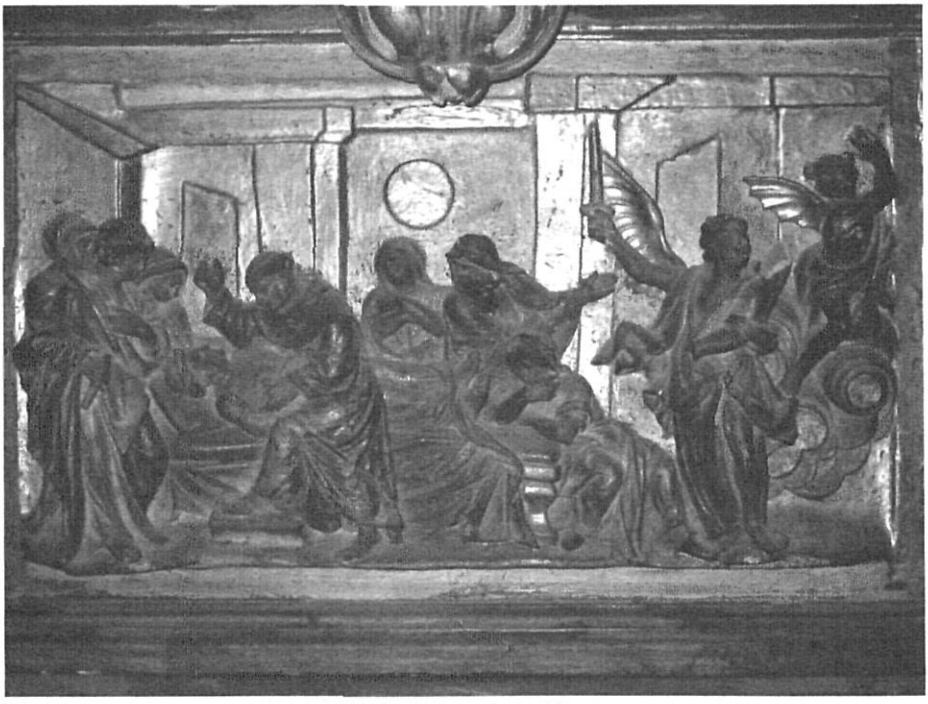


Fig. 26.- Taller de Josep Sunyer i Raurell, Acció del sant Àngel Custodi en la vida de les persones (detall del retaule del sant Àngel Custodi, 1731-1734). Cervera, Museu Comarcal. (Foto: Carme Bergés, Museu Comarcal).

de compartiments del retaule al Museu Comarcal de Cervera, amb el número 1.206 d'invetari, peces que foren aprofitades a la postguerra en la construcció d'un faristol. Es tracta d'un parell de relleus (81 x 48 x 33 cm), i altres elements decoratius del voltant, que representen la intervenció del sant Àngel Custodi en diferents situacions compromeses en la vida de les persones, com les malalties (fig. 26); escena compositivament, i estilística, molt propera al relleu de sant Martí ressuscitant un mort, detall del retaule major de l'església parroquial de Joc.

Sobre la família Sunyer hi ha molt a dir; farem un breu resum. El primer Sunyer escultor fou Pau Sunyer I, nascut a Barcelona; va instal·lar el taller a Manresa i va morir el 30 d'agost de 1694. Tingué almenys dos fills: Pau Sunyer, mercader de Barcelona, i Josep Sunyer i Salvany o Josep Sunyer I, que seria escultor. Aquest darrer va morir jove, abans de 1682, i estava casat amb Maria Raurell, amb qui va tenir quatre fills: Josep, el nostre protagonista; Cecília; Maria, que es va maridar amb el també escultor Francesc Ferriol, i a la mort

d'aquest amb Joan Camps, fuster de Manresa, i Pau, conegut com Pau Sunyer i Raurell o Pau Sunyer II, escultor sempre actiu al Rosselló, casat amb Francesca Fontanella, amb qui van tenir tretze fills, dels quals només Benet va continuar l'ofici d'escultor a Barcelona. Josep Sunyer i Raurell, o Josep Sunyer II, va néixer cap a 1673 i es va casar dues vegades: la primera amb una neboda de Francesc Grau, filla de Teresa Grau i Pere Fontanelles, morta el 23 de desembre de 1742; la segona vegada que es va casar ho va fer amb Teresa Vivas, de Rellinars (el Vallès Occidental). Amb la primera muller va tenir sis fills, com a mínim, entre els quals hi havia: Josep Sunyer i Fontanelles o Josep Sunyer III, que va morir l'any 1736 a Barcelona; Pere, també escultor, que va morir el 1704, o Teresa, casada amb l'escultor Josep Quer. Josep Sunyer i Raurell va morir a casa seva, a Manresa, el 14 de gener de 1751.[65]

En la seva trajectòria d'aproximadament 69 anys, Josep Sunyer i Raurell tingué una activitat força destacada. El 1691 duia a terme l'acabament del retaule de Nostra Senyora de la Sagristia, a Puigcerdà. Durant més de vint anys, entre 1697 i 1718, va treballar en territori francès des de feia pocs anys, el Rosselló, el Conflent i la Cerdenya francesa, mantenint el taller a Prada de Conflent. El 1697 realitzava el retaule major de la parroquial de Prada de Conflent. El 1699 treballava en el retaule major de l'església de Cotlliure. També vers el 1699 executava el retaule major del temple de Nostra Senyora la Real, a Perpinyà. Entre 1700 i 1703 feia el retaule major de la parroquial de Llívia. Entre 1704 i 1707 duia a terme el retaule major de l'ermita de Font-Romeu. Fins al 1718 només es documenta el retaule major de l'església de Joc, i se li atribueixen altre obres, com el retaule de sant Antoni de Pàdua, a Marquixanes, o la sèrie dels Set Sants Sagraments, a Espira de Conflent, entre altres. Vers el 1718 torna a Manresa, el mateix any que contracta el retaule major de la basílica d'Igualada, amb la col·laboració de Jacint Morató i Soler, que es desvincula del projecte l'any 1729. Se li han atribuït els nou relleus en alabastre conservats a la Santa Cova de Manresa, amb escenes de la vida de sant Ignasi, i alguns retaules de la Seu de Manresa, com ara el de sant Pere i el de santa Llúcia. A Barcelona féu el monument de Setmana Santa de la Catedral, en col·laboració amb el seu fill, Josep Sunyer i Fontanelles; també a la capital catalana va realitzar la decoració de l'avantcapella del Roser, passadissos i enfront del convent de Santa Caterina.[66]

[65] Per l'arbre genealògic, vegeu: Teresa AVELLÍ I CASADEMONT, "Els retaules del taller dels Sunyer a l'església de Sant Martí de Joc", a *Locus Amoenus*, 6, 2002-2003, pàg. 274-276.

[66] Josep M. GASOL, "José Sunyer, escultor manresano", a *Anales y Boletín de los Museos de Arte de*

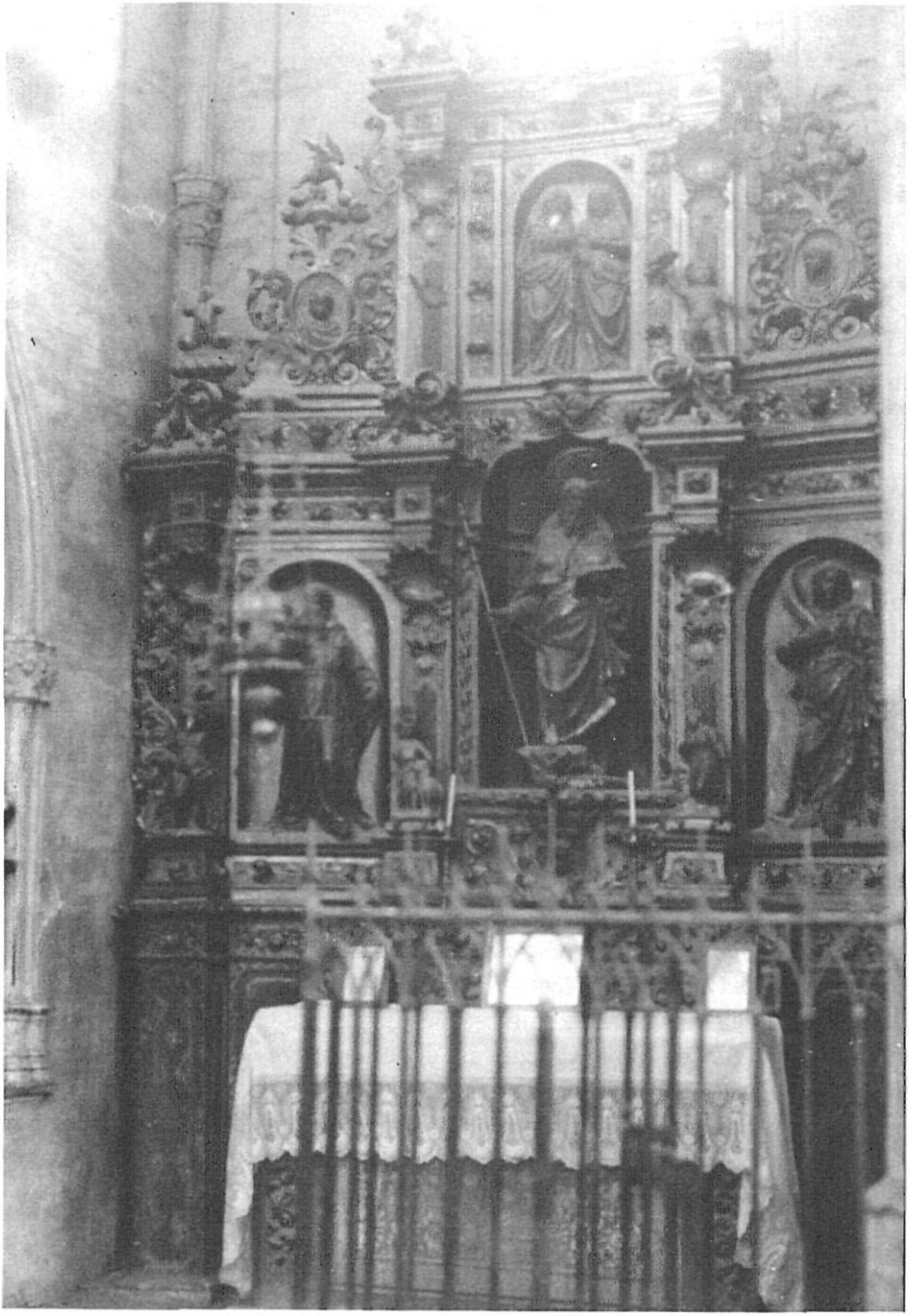


Fig. 27.- Escultor desconegut, retaule de sant Jaume, circa 1715-1740. Cervera, església de Santa Maria. (Foto: AHCC).



Fig. 28.- Escultor desconegut, santa Cecília (detall del retaule de sant Jaume, circa 1715-1740). Cervera, església de Santa Maria. (Foto: Jordi Prat).

El retaule de sant Jaume

En la capella de Sant Jaume, situada en un buit de paret de l'immens absis de l'església major de Cervera, hi havia un retaule sota l'advocació del titular de l'espai sacre. Es tractava d'un retaule amb pedestal, un primer pis presidit per la figura central de sant Jaume, flanquejat per relleus d'un sant indeterminat i de santa Cecília; un segon cos amb l'escena de la Visitació al mig, i als laterals medallons amb bustos de personatges desconeguts (fig. 27). La no presència de columnes salomòniques, i la composició inserida en compartiments separats, ens porta a creure que es tracta d'un conjunt datable entre 1715 i 1740. La juxtaposició de les escenes, juntament amb els medallons de la part superior, fan recordar models que en aquella època estarien una mica antiquats com el retaule de sant Antoni i santa Clara, actualment ubicat a l'església de Sant Vicenç, al barri barceloní de Sarrià, obra d'Andreu Sala de l'any 1689; tot i que una composició propera també la realitza Josep Sunyer i Raurell vers 1718, en el retaule major de l'església parroquial de Joc (Catalunya nord). El retaule va desaparèixer parcialment l'any 1936, ja que a la sagristia del temple es conserven els dos baixos relleus amb santa Cecília tocant l'orgue (fig. 28) i l'esmentat sant indeterminat (amb hàbit, potser es tracta d'un sant Magí?). L'atribució d'autoria és molt complexa, ja que entre 1715-1740 i a Cervera hi ha una nutrida representació d'escultors.

Un retaule del Roser?

A la sagristia es conserva un fragment de retaule, amb la representació de l'escena en què la Mare de Déu atorga, per via d'uns àngels, el rosari a sant Domènec de Guzmán (fig. 29). L'advocació vers el rosari, i de forma paral·lela a la Mare de Déu del Roser, fou un tema estrella després de la contrareforma aprovada al concili de Trento, o sigui, entre els segles XVII i XVIII. Per l'estil de l'obra, la manera de fer els núvols i els raigs, creiem que es tracta d'una peça de final del segle XVII o la primera meitat del segle XVIII. Però a l'església

Barcelona, VI, Barcelona, 1948, pàg. 389-408; T. AVELLÍ, "Els retaules del taller dels Sunyer... (op. cit.), pàg. 276-279. Vegeu també: J. BOSCH BALLBONA, *Els tallers d'escultura al Bages*... (op. cit.), pàg. 82-83; T. AVELLÍ, *El catàleg d'obra de Josep Sunyer*... (op. cit.), i, en un futur, la seva tesi doctoral sobre la totalitat de l'obra d'aquest escultor.

[67] J. BOSCH BALLBONA, *Els Agustí Pujol i l'escultura*... (op. cit.), pàg. 309; J. M. LLOBET PORTELLA,



Fig. 29.- Escultor desconegut, Aparició de la Mare de Déu a sant Domènec de Guzmán, circa 1675-1750. Cervera, església de Santa Maria. (Foto: Jordi Prat).

de Santa Maria no es documenta la presència d'un retaule vers aquesta advocació.

Segurament, la peça seria un fragment d'un retaule forani, el qual hauria arribat a la sagristia del temple a través de la donació d'un particular, o, simplement, per la recollida d'art sacre produïda al segle XIX després de les desamortitzacions d'edificis eclesiàstics. A Cervera hi havia un convent de dominics, amb la seva església, on el 1631 l'escultor Josep Rubiol, fill del Rubiol que féu part del retaule major de l'església major, féu un retaule sota l'advocació de la Mare de Déu del Roser, amb la col·laboració de Rafel Carreres, arquitecte de Palamós.[67] Malgrat tot, aquesta documentació es contradiu amb l'estil de l'obra, i, a manca de noves dades, hauria de restar sense atribució d'autoria.

"Documents sobre retaules de Cervera 1631... (op. cit.), pàg. 215-216 i doc. 1.

[68] Josep M. LLOBET PORTELLA, "Documents sobre la construcció i la reconstrucció d'orgues a la Segarra,

L'orgue

Segons Llobet Portella, la reconstrucció de l'orgue de l'església de Santa Maria fou contractada a inici de l'any 1744, amb Antoni Cases, orguener de Reus. Els treballs duren entre 1744 i 1746, i rep la quantitat de 1.307 lliures. El 1746, Maties de Segòvia, natural d'Aragó, pintava la cadireta de l'orgue. Aquest

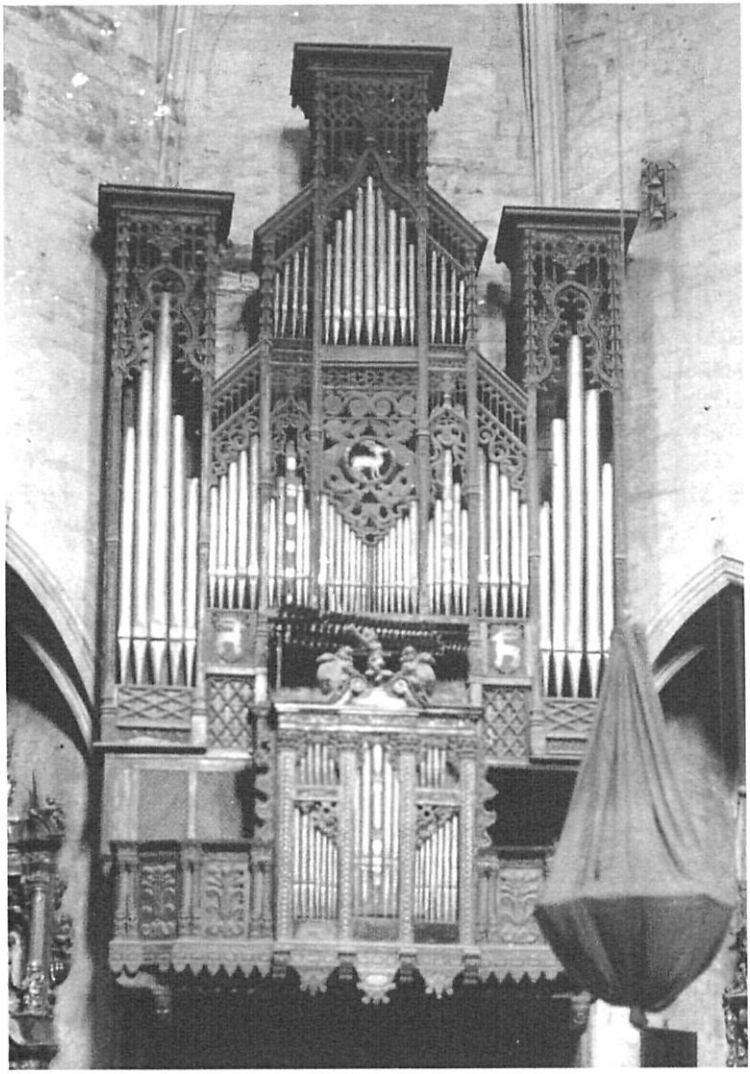


Fig. 30.- Escultors desconeguts, estructura de l'orgue, 1600-1900. Cervera, església de Santa Maria. (Foto: AHCC).

instrument musical va romandre al temple fins que fou cremat el 1936.[68] La fotografia que conservem de l'orgue fou realitzada el 1910 (fig. 30), i mostra treballs de fusteria de diverses èpoques, al marge de la fàbrica dels tubs (tasca privativa de l'orguener). La part superior era d'una tonalitat més obscura, i oferia unes formes completament diferents a la resta, pròpies d'un estil neomedieval de final del segle XIX. La part central (amb els monstres mig humans i mig vegetals d'esquena a l'escut de Cervera), o la part baixa (amb dobles columnes de mig fust amb estries de tipus helicoïdal, i les volutes que coronen la cadireta), mostren formes de mitjan segle XVII. Un orgue que a la segona meitat del segle XVII havia rebut algun adobament a càrrec de Francesc Puig II, en concret, el 1685 i el 1689.[69]

Apèndix documental

1

[1758, 3 d'abril]. Carta de l'escultor Josep Pujol en la qual es nega a entrar a la confraria de Sant Josep i Sant Eloi, de Tàrrega, a la qual era obligat en raó del seu ofici.

AHCT, Fons municipal de Tàrrega, Registres 1758-1759, sig. 1.6.1./37, fol. 51 r.-51 v. i continua a fol. 156 r.-156 v.

Excelentísimo señor.

Joseph Pujol, escultor de la villa de Tárrega, corregimiento de Lerida, con el devido respeto y veneración representa a vuestra excelencia, y dize que 32 años haze que se encuentra domiciliado en la dicha villa exerciendo el arte de escultor, haviendo dado cumplimiento legal a todos sus encargos, y procedido en todo, y por con la circunspección le corresponde. Sin embargo de lo referido, no dudan los capitanes de la cofadría o hermandad intitulada de san Joseph y san Aloy, protegidos del Ayuntamiento de alcalde y regidores de la referida villa, en molestar al suplicante queriendole

l'Urgell i l'Alt Urgell durant el segle XVIII", a *Palestra Universitària*, 15, Cervera, 2002, pàg. 141-142 i doc. 3.

[69] AHCC, Fons municipal, Llibre de l'obra de Santa Maria, 1660-1722, s. f. En aquest mateix llibre, el 1702, ens apareix la referència de la mort d'aquest artífex: "Ítem, per lo dret de dexar fer sepultura al cos del quondam mossèn Francesch Puig, 10 lliures".

vexar en que violentamente se matricule, o sea comfadre de la dicha comfadría, en fuersa de una ordinación que se dize, ay en aquella entre otras, "que qualquier sujeto que use de instrumento de hierro o fuego haya de ser cofadre de la dicha cofadría", y usando el suplicante para execución de su arte de instrumentos de hierro por esto quieren, que violentamente entre entre a matricularse en dicha cofadría.

No obstante, qualquier ordinación parece no tienen acción dichos capitanes, y Ayuntamiento, en vexar al suplicante para que violentamente se matricule por comfadre en la referida cofadría, por no encontrarse dichas ordinasiones comfirmadas por vuestra excelencia, ni por su magestad, si presisamente por el illustrísimo de Solsona (segun se dize) quien no tiene facultades para obligar en las temporalidades como a páraco, si precisamenta en lo esperitual, tocante en esta materia. Por consiguiente, no es atendible qualquier mandato le haga el Ayuntamiento al suplicante, para que violentamente se matricule por cofadre de la referida cofaría, por faltar en la dichas ordinaciones la subsistencia de la comfirmación de aquellas, de la superioridad a quien corresponde.

A más del tan justo y relevante motivo allegado, parece no tiene acción el Ayuntamiento de la villa en violentar al suplicante para que sea cofadre de la expresada cofadría, por aber 32 años que reside en la dicha villa de Tárrega, exercitando el arte de escultor sin aber sido cofadre, y no les compete acción alguna para violentarle por estar en possessión de su libertad. Y aunque tuviesse acción el Ayuntamiento para violentarle (lo que se niega), le escusaria legitimamente el haver cofadres en aquella de muy baxa condición, como son Vicente Domingo y Isidro Fuxench, cortantes públicos, y otros fosseros, comos es Miquel Carnicer, quien ha servido de capitán de dicha cofadría este año, y parece desdoro del suplicante exponerse ser ladeado de un cofadre de tan baxa condicción, y como no se crea que vuestra excelencia permita semejante exceso en tan grave perjuhizio de la conoscida honra del suplicante.

Por tanto recurriendo a la protencion de vuestra excelencia suplica se digne mandar al Ayuntamiento de alcalde y regidores de la villa de Tárrega, y capitanes de la mencionada cofadría de san Joseph y san Aloy, cessen en molestar al suplicante en la referida pretención, atendides les relevantes motivos alegados, lo que se espera del justificado proceder vuestra excelencia, y lo recevirá a singular favor.

2

1758, 26 d'abril. Resposta de l'Ajuntament de Tàrrega en contra de les pretensions de l'escultor Josep Pujol sobre el no ingrés a la confraria de Sant Josep i Sant Eloi.

AHCT, Fons municipal de Tàrrega, Registres 1758-1759, sig. 1.6.1./37, fol. 214 r.-214 v. i continua a fol. 224 r.

Excelentísimo señor.

Haviendosseme notificado en el jueves, dia 20 del corriente, el decreto de vuestra excelencia de 3 del mismo, con el qual se sirve vuestra excelencia mandar a este Ayuntamiento, y a los mayorales de la cofadría de san Joseph y san Eloy, no estrechen ni precisen a Joseph Pujol, esculptor, a entrar en la expresada cofadría. Y si tuvieren justos motivos para no hazerlo, los expongan a vuestra excelencia dentro el termino de diez días.

Siendo tan importante al culto divino y al ornato de esta iglesia, el que se conserven las cofadrías establecidas en ella, y sus antiguas ordinaciones; se haze indispensable molestar a vuestra excelencia con la representación.

Que la obligacion que a Joseph Pujol, como a escultor, le incumbe entrando a la cofadría, según sus estatutos que se observan y se renovaron, y restablecieron en 2 abril 1703, es el pagar 19 sueldos a la entrada, y annualmente 4 sueldos, para ayudar a los gastos de las fiestas de sus santos patrones, assistir a las processiones en que assisten los demas cofadres, y a los entierros de ellos. Que Bernardo Pujol, carpintero, padre de dicho Joseph Pujol, fué cofadre de la misma cofadría, y exerció sin desdeñarse los encargos que como a tal le tocaron, hasta que morió; por lo qual, y haver durado la vida algunos años a su muger, no se intentó precisar a dicho Joseph Pujol, como hijo de familia, a entrar a dicha cofadria hasta que se siguió la muerte de aquella. Mediante cuyas vidas de los padres (que respectivamente duraron hasta 1752), oculta la verdad dicho Joseph Pujol, allegando a vuestra excelencia que 32 años hase que está domiciliado en esta villa, y calla que fué hijo de familia hasta el año 1752. Siendo cierto que ya en el año 1753 fué por el alcalde de esta villa condenado dicho Joseph Pujol, a entrar y exercer los cargos de dicha cofadría; y, naturalmente, lo fué por estar sugeto a ello respeto a dicho officio, y que antecedentemente fueron cofadres de la misma Felix Ribes, Pablo Viala y Francisco Riudorta, escultores que he conocido, en nada inferiores a dicho Pujol. No obstante lo qual, se ha resistido hasta ahora cuya resistencia se ha hecho notoria, por la qual si se declarasse exonerado, se seguiría igualmente el eximirse los officiales y maestros de la misma, y de las restantes cofadrías, y quedaría la iglesia faltada de el culto antiguo acostumbrado, y que conviene, con tan módico dispendio como es el de 4 sueldos anuales, recogiendosse lo demás de limosnas. Valiendose dicho Pujol del pretexto de ser fossero uno de los cofadres, y cortantes dos de ellos; a lo que devo satisfacer que los dos últimos, después de algunos años que huvieron entrado a la cofadria entraron a exercer el tal oficio, pero, desde luego, fueron excluhidos, y no se han llamado más; y que el officio de fossero no es tenido por vil, y en todo caso, se excluhiría. Deviendo hazer assimismo presente a vuestra excelencia, que estoy en el concepto que son sobras de vanidad el querer dicho Pujol escusarse, pués, en dicha cofadría somos sinquenta los cofadres, y todos tan buenos como él.

En atención a lo qual, y especialmente a que no quedando obligado dicho Pujol, se eximirian los demás, y sentiria la iglesia la falta de este obsequio. Suplico rendidamen-

te a vuestra excelencia, sea del agrado de vuestra excelencia, mandar a dicho Pujol cumpla como su padre, y demás cofadres a las obligaciones que por su oficio le incumben en dicha cofadria. Que a más de ser gloria de Dios, y sin perjuicio de nadie, lo recibiré a particular merced que espero de la alta comprehension de vuestra excelencia.

Tàrrega, abril 26 de 1758.